

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

**Методичні рекомендації
до практичних занять
із навчальної дисципліни
"ОСНОВИ ПАТЕНТОЗНАВСТВА"
для студентів спеціальності
"Інформаційні управляючі системи
та технології"
всіх форм навчання**

Харків. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015

Затверджено на засіданні кафедри інформаційних систем.
Протокол № 4 від 05.11.2014 р.

Укладачі: Євсеєв С. П.
Король О. Г.

М 54 Методичні рекомендації до практичних занять із навчальної дисципліни "Основи патентознавства" для студентів спеціальності "Інформаційні управляючі системи та технології" всіх форм навчання / уклад. С. П. Євсеєв, О. Г. Король. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 76 с. (Укр. мов.)

Подано методичний матеріал для практичного вивчення питань створення об'єктів промислової власності, захисту патентних прав, міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав, та системи патентної інформації; а також для формування вміння використовувати на практиці нормативно-правові акти в процесі забезпечення правової охорони науково-технічних досягнень і творчої продукції.

Рекомендовано для студентів галузі знань 0501 "Інформатика та обчислювальна техніка" всіх форм навчання.

Вступ

У всьому світі дедалі більшого значення набуває інтелектуальна власність, тому що питома вага прав на інтелектуальні продукти (інтелектуальний капітал) у внутрішньому і зовнішньому товарному обігу не припиняє збільшуватись. Практично будь-який товар і будь-яка послуга, так чи інакше, як одну зі своїх складових мають інтелектуальну власність.

Міжнародне право інтелектуальної власності постійно гармонійно розвивається одночасно з розвитком техніки, технології, людських знань і вмінь. Сьогодні значення інтелектуальної власності велике, як ніколи. Більше того, є всі підстави сподіватися, що значення інтелектуальної власності буде й далі зростати.

Бурхливий розвиток техніки і технологій, інтенсифікація розробки інженерних об'єктів, необхідність створення за короткий термін принципово нових технічних систем, підвищення вимог до них, а також входження України в систему ринкових відносин вимагають вивчення питань із правової охорони і використання об'єктів інтелектуальної власності, у тому числі промислової власності.

Останнім часом в Україні спостерігається така ситуація, коли ті чи інші нові технології, у тому числі й інформаційні, які розроблені українськими вченими, визнаються іншими державами, стають їх надбанням, а Україна від цього нічого не отримує. Це пояснюється передусім відсутністю чіткого розуміння використання правових механізмів захисту прав.

Метою навчальної дисципліни є засвоєння необхідних знань системи інтелектуальної та промислової власності у винахідницькій та патентно-ліцензійної діяльності, методологічних основ створення об'єктів промислової власності та інженерної психології, захисту патентних прав, міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав, а також системи патентної інформації; уміння використовувати на практиці нормативно-правові акти у процесі забезпечення правової охорони науково-технічних досягнень і творчої продукції, провести патентно-інформаційні дослідження в певній галузі техніки, знайти аналоги та оформити заявку на об'єкт промислової власності.

Об'єктом дисципліни є вивчення основних положень міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності та методичні основи

створення об'єктів промислової власності на рівні винаходів, корисних моделей і промислових зразків, патентно-ліцензійної діяльності та ін.

Предметом вивчення дисципліни є відомості про права і пільги авторів винаходів, корисних моделей, промислових зразків, знаків для товарів і послуг; про зміст патентної документації, умови проведення патентних досліджень, складання патентного формуляра і використання патентної інформації, у тому числі під час прогнозування нової техніки.

Необхідна навчальна база перед початком вивчення дисципліни: із метою кращого засвоєння навчального матеріалу дисципліни студенти повинні до його початку опанувати знання та навички в галузі дискретної математики, комп'ютерної техніки, фахових навчальних дисциплін, як: "Основи підприємництва", "Технології захисту інформації".

У свою чергу, знання із цієї дисципліни забезпечують успішне виконання курсових і дипломних проектів.

У результаті вивчення запропонованої навчальної дисципліни студенти повинні **знати**:

основи системи інтелектуальної та промислової власності у винахідницькій та патентно-ліцензійній діяльності;

методологічні основи створення об'єктів промислової власності та інженерної психології;

основи захисту патентних прав, міжнародного співробітництва у галузі інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав, а також системи патентної інформації;

уміти:

використовувати на практиці нормативно-правові акти під час забезпечення правової охорони науково-технічних досягнень і творчої продукції; проводити патентно-інформаційні дослідження в певній галузі техніки, знаходити аналоги й оформляти заявку на об'єкт промислової власності, використовувати патентну інформацію та документацію під час проведення науково-дослідних (НДР) та інших науково-технічних робіт із метою створення конкурентоспроможної продукції;

набути навичок практичної роботи з нормативно-правовими актами, патентною документацією; оформлення "ноу-хау" і матеріалів заявки на об'єкт промислової власності (винахід, корисну модель, промисловий зразок, знак для товарів і послуг), а також складання ліцензії та інших договорів на створення, використання і комерційну реалізацію об'єктів інтелектуальної власності;

комунікація:

донесення до відомих фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень та власного досвіду в галузі професійної діяльності;

здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію;

автономність і відповідальність:

управління комплексними діями або проектами, відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах;

відповідальність за професійний розвиток окремих осіб та/або груп осіб;

здатність до подальшого навчання з високим рівнем автономності.

Методичні рекомендації містять у собі п'ять практичних завдань, метою яких є засвоєння необхідних знань системи інтелектуальної та промислової власності у винахідницькій та патентно-ліцензійній діяльності, методологічних основ створення об'єктів промислової власності та інженерної психології, захисту патентних прав, міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності, авторського і суміжних прав, а також системи патентної інформації.

Змістовий модуль 1. Основи патентного права

Практичне заняття 1

Правила складання і подання заявок на винахід та корисну модель

1.1. Мета заняття – ознайомлення з основними засадами наказу Міністерства освіти і науки України від 22 січня 2001 року № 22, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 27 лютого 2001 року за № 173/5364, зі змінами і доповненнями, внесеними наказами Міністерства освіти і науки України від 26 лютого 2004 року № 154 і від 14 квітня 2005 року № 223 "Правила складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель".

1.2. Рекомендації щодо підготовки та виконання практичного завдання:

проаналізувати загальні засади, принципи та вимоги щодо складання і подання заявок на винахід та корисну модель;

підготувати презентацію за тематикою бакалаврської роботи щодо визначення патентного права на корисну модель, відповідно до структури "Опису на корисну модель";

підготувати есе на 3/4 аркуша за тематикою бакалаврської роботи.

1.3. Загальні положення.

Основні терміни та скорочення:

ВОІВ – Всесвітня організація інтелектуальної власності.

Договір – договір про патентну кооперацію.

Винахід (корисна модель) – результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології.

Заявка – сукупність документів, необхідних для видачі установою патенту України на винахід чи патенту України на корисну модель.

Заявник – особа, яка подала заявку чи набула прав заявника в іншому, встановленому законом порядку.

Інструкція – Інструкція до договору про патентну кооперацію.

Міжнародна заявка – заявка, яка подана згідно з договором.

МПК – Міжнародна патентна класифікація.

Особа – фізична або юридична особа.

Представник – представник у справах інтелектуальної власності, зареєстрований, згідно з Положенням про представників у справах інтелек-

туальної власності (патентних повірених), затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 року № 545, або інша довірена особа.

Секретний винахід (секретна корисна модель) – винахід (корисна модель), що містить інформацію, віднесена до державної таємниці.

Укрпатент – Державне підприємство "Український інститут промислової власності" Міністерства освіти і науки України, уповноважений Установою державний заклад для розгляду і проведення експертизи заявок.

Установа – Міністерство освіти і науки України.

Винахід та корисна модель як об'єкти правової охорони

Відповідно до статті 1 Закону України Про охорону прав на винаходи і корисні моделі, винахід (корисна модель) – це результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології.

Згідно з частиною 1 статті 6 Закону України Про охорону прав на винаходи і корисні моделі, правова охорона надається винаходу (корисній моделі), що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності й моралі та відповідає умовам патентоздатності, визначеним статтею 7 Закону.

Винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним.

Корисна модель відповідає умовам патентоздатності, якщо вона є новою і промислово придатною.

Відповідно до частини 2 статті 6 Закону України Про охорону прав на винаходи і корисні моделі, об'єктом винаходу (корисної моделі), правова охорона якому (якій) надається згідно з Законом, може бути:

продукт, процес (спосіб), а також нове застосування відомого продукту чи процесу.

Із метою подання заявки продукт чи процес вважається відомим, якщо він описаний у будь-якому джерелі інформації, у тому числі в будь-якій заявці на винахід (корисну модель), зокрема в заявці, що подається.

Продукт як об'єкт технології – це матеріальний об'єкт як результат діяльності людини. Таким продуктом, зокрема, є пристрій, механізм, система (комплекс) пристроїв що взаємодіють, споруда, виріб, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини та інший біологічний матеріал, у тому числі трансгенна рослина і тварина.

Процес як об'єкт технології – це дія або сукупність дій, виконуваних щодо продуктів та інших матеріальних об'єктів за допомогою принаймні одного продукту і спрямованих на досягнення певного технічного результату. Таким процесом, зокрема, є виготовлення, обробка, переробка продукту та контролювання його якості, перетворення речовини, енергії, даних, вимірювання параметрів, діагностування, лікування, керування процесом, який є об'єктом технології.

Відповідно до частини 3 статті 6 Закону України Про охорону прав на винаходи і корисні моделі, правова охорона не поширюється на такі об'єкти технології, як:

сорти рослин і породи тварин;

біологічні у своїй основі процеси відтворення рослин та тварин, що не належать до небіологічних та мікробіологічних процесів;

топографії інтегральних мікросхем;

результати художнього конструювання.

Не визнають винаходами (корисними моделями):

відкриття, наукові теорії та математичні методи;

методи інтелектуальної, господарської, організаційної та комерційної діяльності (планування, фінансування, постачання, обліку, кредитування, прогнозування, нормування тощо);

правила виконання фізичних вправ, проведення ігор, конкурсів, аукціонів;

проекти та схеми планування споруд, будинків, територій;

умовні позначення (дорожні знаки, маршрути, коди, шрифти тощо), розклади, інструкції;

комп'ютерні програми;

форми подання інформації (наприклад, у вигляді таблиць, діаграм, графіка, за допомогою акустичних сигналів, вимовляння слів, візуальних демонстрацій, книг, аудіо- та відеодисків).

Згідно з частиною 4 статті 12 Закону України Про охорону прав на винаходи і корисні моделі, заявка на винахід має стосуватися одного винаходу або групи винаходів, пов'язаних єдиним винахідницьким задумом (вимога єдності винаходу).

Група винаходів визнається пов'язаною єдиним винахідницьким задумом, якщо має місце технічний взаємозв'язок між цими винаходами, що виражається однією або сукупністю однакових чи відповідних суттєвих

ознак, які визначають внесок у рівень техніки кожного із заявлених винаходів, що розглядаються в сукупності.

Визначення того, чи є група винаходів настільки взаємопов'язаною, що вона утворює єдиний винахідницький задум, має здійснюватися, незалежно від того, чи заявляються ці винаходи в окремих пунктах або як альтернатива в одному пункті формули винаходу.

Вимога єдності винаходу визнається дотриманою, якщо:

заявка стосується одного винаходу, тобто одного продукту, процесу (способу), у тому числі нового застосування відомого продукту чи процесу;

заявка стосується одного винаходу, який охарактеризований із розвитком або уточненням окремих конкретних варіантів його здійснення, що не супроводжується заміною чи вилученням окремих ознак, наведених у незалежному пункті формули винаходу;

заявка стосується групи винаходів, які пов'язані єдиним винахідницьким задумом.

Вимозі єдності може відповідати група винаходів, зокрема, якщо заявка стосується:

винаходів, один із яких призначений для тримання (виготовлення) іншого, наприклад, пристрій або речовина та процес отримання (виготовлення) зазначеного пристрою або речовини заголом чи їх частини;

винаходів, один з яких призначений для здійснення іншого, наприклад, процес і пристрій для здійснення зазначеного процесу загалом чи однієї з його дій;

винаходів, один із яких призначений для використання іншого (в іншому), наприклад, процес або пристрій та його частина; процес і речовина, яка призначена для використання в зазначеному процесі; нове застосування відомого пристрою або речовини та процес із їх новим застосуванням; нове застосування відомого пристрою або речовини та пристрій або композиція, складовою частиною яких вони є, тощо;

винаходів, які є об'єктами одного виду, однакового призначення і які забезпечують одержання одного й того самого технічного результату (варіанта).

Оформлення документів

Склад заявки.

Заявка повинна містити:

заяву про видачу патенту України на винахід (корисну модель);

опис винаходу (корисної моделі);
формулу винаходу (корисної моделі);
креслення (якщо на них є посилання в описі);
реферат.

Оформлення документів заявки. Документи заявки, а саме: заяву про видачу патенту, опис і формулу винаходу (корисної моделі), креслення і реферат подають у трьох примірниках. Документи, які потребують подальшого перекладу, можуть бути подані мовою оригіналу в одному примірнику, а їх переклад – у трьох примірниках.

Усі документи заявки на винахід (корисну модель) слід оформляти таким чином, щоб можна було зберігати їх тривалий час і безпосередньо репродукувати в необмеженій кількості копій.

Документи заявки друкують на аркушах білого паперу формату 210 × 297 мм. Кожний документ заявки починають на окремому аркуші, при цьому другий і наступні аркуші нумерують арабськими цифрами.

Кожний аркуш використовують лише з одного боку з розміщенням рядків паралельно до меншої сторони аркуша.

Мінімальний розмір полів аркушів опису, формули, реферату становить, мм:

ліве – 25; верхнє – 20; праве і нижнє – 20.

Креслення виконують на аркушах білого паперу формату 210 × 297 мм.

Мінімальний розмір полів аркушів креслень становить, мм:

ліве – 25; верхнє – 25; праве – 10; нижнє – 15.

Усі документи друкують шрифтом чорного кольору. Текст опису, формули винаходу (корисної моделі) і реферату друкують через 2 інтервали або через 1,5 інтервалу в разі комп'ютерного набору з висотою літер не менш ніж 2,1 мм.

Латинські назви, латинські та грецькі літери, графічні символи, математичні й хімічні формули допускається вписувати чорнилом, пастою або тушшю чорного кольору.

Бібліографічні дані джерел інформації в документах заявки наводяться таким чином, щоб можна було знайти це джерело інформації.

Графічні зображення. Графічні зображення (власне креслення, схеми, діаграми) виконують, відповідно до правил креслення, на щільному, білому, гладенькому папері чорними чіткими лініями і штрихами, які не витираються, без розтушовування і розмальовування.

Масштаб і чіткість зображень вибирають такими, щоб у разі репродукування з лінійним зменшенням розмірів до $2/3$ можливо було розпізнати всі деталі.

Висота цифр і літер має бути не меншою, ніж 3,2 мм. Цифрові та літерні позначення мають бути чіткими, товщина їх ліній має відповідати товщині ліній зображення. Цифри та літери не слід брати в дужки та лапки.

На кресленнях використовують переважно прямокутні (ортогональні) проекції (у різних видах, розрізах й перерізах), в окремих випадках допускається також використання аксонометричної проекції.

Кожний елемент на кресленні виконують пропорційно до всіх інших елементів, за винятком випадків, якщо для чіткого зображення елемента необхідне розрізнення пропорцій.

Розміри на кресленнях не позначають, їх наводять, за потреби, в описі.

Креслення виконують без будь-яких написів, за винятком таких слів, як "вода", "пара", "відкрито", "закрито", "розріз за А-А".

Окремі фігури розміщують таким чином, щоб аркуші були максимально заповненими і креслення можна було читати за вертикального розташування довгих боків аркуша.

Якщо фігури, що розміщені на двох і більше аркушах, являють собою частини єдиного креслення, то їх розміщують таким чином, щоб це креслення можна було скомпонувати без пропусків будь-якої із зображених на різних аркушах фігур.

На одному аркуші креслення можна розміщувати декілька фігур, при цьому їх слід чітко відмежовувати одну від одної.

Елементи фігур позначають арабськими цифрами, відповідно до посилань на них в описі винаходу (корисної моделі). Одні й ті самі елементи на декількох фігурах позначають одними й тими ж цифрами.

Позначення, про які не згадують в описі винаходу (корисної моделі), на кресленнях не проставляють, і навпаки.

Математичні формули і символи

В описі, формулі і рефераті винаходу (корисної моделі) може бути використано математичні вирази (формули) і символи.

Форма подання математичного виразу не регламентується.

Усі літерні позначення, які є в математичних формулах, мають бути розшифровані. Водночас розшифрування літерних позначень подають у порядку їх використання у формулі.

Для позначення інтервалів між величинами допускається використання знака "—" (від і до), в інших випадках слід писати словами "від" і "до".

У разі позначення величин у відсотках знак відсотка (%) слід ставити після числа. Якщо величин декілька, то знак відсотка ставлять перед їх переліком і відокремлюють від них двокрапкою.

Математичні позначення ">", "<", "=" та інші використовують лише в математичних формулах, а в тексті їх слід писати словами (більше, менше, дорівнює тощо).

Перенос у математичних формулах допускається лише на місці знака.

Пояснення до математичної формули слід писати у стовпчик і після кожного рядка ставити крапку з комою.

Вимоги до оформлення документів заявки, визначені Правилами, застосовуються також до будь-яких матеріалів наданих після подання заявки, наприклад, до сторінок, що містять виправлення, та до змінених пунктів формули винаходу (корисної моделі).

Загальні вимоги до змісту документів заявки

Заявку складають українською мовою.

Якщо опис і формулу винаходу (корисної моделі) написано іншою мовою, то для збереження дати подання їх переклад має надійти до Укрпатенту протягом двох місяців після дати подання заявки.

Матеріали заявки не повинні містити висловів, креслень, малюнків, фотографій та будь-яких інших матеріалів, що суперечать публічному порядку, принципам гуманності і моралі, зневажливих висловлювань стосовно винаходів (корисних моделей) та результатів діяльності інших осіб, а також відомостей і матеріалів, які вочевидь не стосуються або не є необхідними для визнання документів заявки такими, що відповідають вимогам Правил.

У формулі, описі, рефераті і пояснювальних матеріалах до опису використовують, як правило, стандартизовані терміни і скорочення, а за їх відсутності – загальноновживані в науковій і технічній літературі.

У разі використання термінів і позначень, що не є загальноновживаними, необхідно пояснити їх значення після першого вживання в тексті.

Усі умовні позначення слід розшифровувати.

В описі, формулі винаходу (корисної моделі) та рефераті необхідно зберігати однаковість термінології, тобто одні й ті самі ознаки в зазначених документах повинні називатися однаково. Вимога єдності термінології стосується також умовних позначень і розмірності фізичних одиниць, які використовуються в матеріалах заявки.

Назва винаходу (корисної моделі), за потреби, може містити символи латинської абетки та цифри. Використання символів інших абеток, спеціальних знаків у назві не допускається.

Одиниці вимірювання фізичних величин переважно вживаються в одиницях чинної Міжнародної системи одиниць.

У додатку А наведено першу та другу сторінки заяви про видачу патенту.

У графі, що розташована у верхній частині заяви (без зазначення коду), заявник зазначає порядковий номер заявки, визначений ним. При цьому реквізит "дата одержання" заповнюється Укрпатентом під час одержання заявки.

Графи з кодами (21), (22), що розташовані у верхній частині заяви, заявником не заповнюються, вони призначені для зазначення реквізитів заявки після її подання до установи.

Пункт 5.4 розділу 5 вилучено

Графи з кодами (86) і (87) заповнюються у випадку прийняття міжнародної заявки, що містить зазначення України, на експертизу. За кодом (86) зазначають реєстраційний номер та дату подання міжнародної заявки, установлені відомством-одержувачем. У графі за кодом (87) зазначаються номер і дата міжнародної публікації міжнародної заявки.

У графі, що містить прохання видати патент України, необхідно зазначити, який різновид патенту просить видати заявник, зробивши у відповідній клітинці бланка заяви позначку "X".

За кодом (71) для фізичної особи (фізичних осіб) зазначають повне ім'я, місце проживання; для юридичної особи (юридичних осіб) – повне найменування (згідно з установчими документами), місцезнаходження.

Якщо заявником є винахідник, декілька винахідників чи всі винахідники, то їх місце проживання наводять на звороті заяви у графі за кодом (72).

Для **іноземної особи** здійснюється транслітерація (передача транскрипційних знаків певної мови літерами української абетки) повного імені або найменування зазначеної особи. Після української транслітерації наводять у дужках ці самі відомості мовою оригіналу. Місце проживання

або місцезнаходження заявника (за потреби) наводять мовою оригіналу і зазначають код держави згідно із стандартом BOIB ST. 3.

Для **заявників** – юридичних осіб України зазначають код, відповідно до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ), для заявників, що проживають чи мають постійне місцезнаходження за межами України, зазначають код держави згідно зі стандартом BOIB ST. 3.

Якщо заявників декілька, то зазначені відомості наводяться для кожної особи окремо.

Якщо заявник має підстави скористатися правом пріоритету попередньої заявки відповідно до статті 15 Закону, то у відповідній клітинці бланка заяви необхідно зробити позначку "X" і зазначити номер та дату подання попередньої заявки. Відомості про попередню заявку, подану в державі-учасниці Паризької конвенції, наводять за кодами (31), (32), (33). За кодом (33) зазначають код держави, до якої подано попередню заявку, відповідно до стандарту BOIB ST. 3. Відомості про попередню заявку, подану до установи, наводять за кодом (66). Відомості про попередню заявку, з якої виділено цю заявку, наводять за кодом (62). Якщо попередніх заявок декілька, то наводять відомості щодо кожної заявки. Відомості про заявку, додаткові матеріали до якої оформлені відповідно до частини 7 статті 16 Закону як ця заявка, наводять за кодом (62).

За кодом (54) наводять повну назву винаходу (групи винаходів) чи корисної моделі, яка повинна збігатися з назвою, наведеною в описі.

За кодом (98) зазначають адресу для листування між заявником та Укрпатентом, повне ім'я або назва адресата. Листування може здійснюватись за будь-якою зручною для заявника адресою на території України. За наявності телефону, факсу чи іншого засобу зв'язку їх указують.

Якщо заявник користується послугами представника, то за кодом (74) зазначають повне ім'я та реєстраційний номер представника у справах інтелектуальної власності або повне ім'я іншої довіреної особи.

Якщо заявник бажає прискорити публікацію заявки, у відповідній клітинці треба зробити позначку "X".

Розділ заяви "Перелік документів, що додаються" заповнюють за допомогою позначок "X" у відповідних клітинках із зазначенням кількості примірників і аркушів кожного документа. У клітинці "Інші документи", якщо такі є в матеріалах заявки, необхідно зазначити назву документа.

Якщо заявник доручив ведення справ за заявкою представнику, то останній може ставити свій підпис, замість заявника. У цій графі також проставляють дату підпису.

Якщо будь-які відомості наводять на додатковому аркуші, то його треба підписати в такому самому порядку.

Опис винаходу (корисної моделі)

Призначення опису. Опис повинен розкривати сутність винаходу (корисної моделі) настільки зрозуміло і повно, щоб його (її) міг використати фахівець у зазначеній галузі.

Опис необхідно викладати в порядку, зазначеному у Правилах.

Структура опису. Опис слід починати із зазначення індексу рубрики чинної редакції МПК, до якої належить винахід (корисна модель), назва винаходу. Він містить такі розділи:

галузь техніки, до якої належить винахід (корисна модель);

рівень техніки;

сутність винаходу (корисної моделі);

перелік фігур креслення (якщо на них є посилання в описі);

відомості, які підтверджують можливість здійснення винаходу (корисної моделі).

Не допускається заміна розділу опису в цілому або його частини посиланням на інформаційне джерело, що містить необхідні відомості, навіть якщо це опис до раніше поданої заявки чи опис до охоронного документа.

Назва винаходу (корисної моделі) має відповідати сутності винаходу (корисної моделі) і, переважно, характеризувати його (її) призначення.

Назву винаходу (корисної моделі) слід викладати в однині.

Винятки становлять:

назви, які не вживаються в однині;

назви винаходів (корисних моделей), що є хімічними сполуками, охопленими загальною структурною формулою.

Назва групи винаходів, що є об'єктами, один із яких призначений для отримання (виготовлення), здійснення або використання іншого, повинна містити повну назву одного винаходу і скорочену – іншого.

Назва групи винаходів, що є об'єктами, один з яких призначений для використання в іншому, має містити повні назви винаходів, які входять до групи.

Назва групи винаходів, що є варіантами, повинна містити назву одного об'єкта групи із зазначенням у дужках слова "варіанти".

Галузь техніки, до якої належить винахід (корисна модель).

У цьому розділі зазначають галузь техніки, до якої належить винахід (корисна модель), а також, за потреби, галузь застосування винаходу (корисної моделі). Якщо таких галузей декілька, то зазначають ті з них, які мають перевагу.

Рівень техніки. У розділі "Рівень техніки" наводять рівень техніки, відомий заявнику і який можна вважати корисним для розуміння винаходу (корисної моделі) і його (її) зв'язку з відомим рівнем.

Зокрема, наводять дані про відомі заявнику аналоги винаходу (корисної моделі) із виділенням серед них аналога, найбільш близького за сукупністю ознак до винаходу (корисної моделі).

Аналог винаходу (корисної моделі) – це засіб того самого призначення, який відомий із джерел, що стали загальнодоступними до дати подання заявки до установи або, якщо заявлено пріоритет, до дати пріоритету, і характеризується сукупністю ознак, подібних до сукупності суттєвих ознак винаходу (корисної моделі).

Якщо аналогів декілька, то останнім описують найближчий аналог.

Під час опису кожного з аналогів наводять *бібліографічні дані джерела інформації*, де він згаданий, його ознаки, із зазначенням тих із них, які збігаються із суттєвими ознаками винаходу (корисної моделі), що заявляється, та зазначають відомі заявнику причини, які перешкоджають досягненню очікуваного технічного результату.

Для визначення та обґрунтування причин, що перешкоджають у разі використання найближчого аналога досягненню очікуваного технічного результату, необхідно проаналізувати технічні властивості аналога, обумовлені сукупністю притаманних йому ознак, характер визначення цих властивостей під час його використання і показати їх недостатність для досягнення очікуваного технічного результату.

Під час опису групи винаходів відомості про аналоги наводять для кожного винаходу.

Сутність винаходу (корисної моделі). Сутність винаходу (корисної моделі) виражається сукупністю суттєвих ознак, достатніх для досягнення технічного результату, який забезпечує винахід (корисна модель).

Ознаки належать до суттєвих, якщо вони впливають на технічний результат, якого можна досягти, тобто перебувають у причинно-наслідковому зв'язку із зазначеним результатом.

У цьому розділі детально розкривають технічну задачу, на вирішення якої спрямований винахід (корисна модель), та технічний результат, якого можна досягти в разі здійснення винаходу (корисної моделі).

Технічна задача, переважно, полягає у створенні об'єкта, характеристики якого відповідають заданим вимогам. Цим об'єктом може бути пристрій, спосіб тощо.

Під технічним результатом розуміють визначення нових властивостей або поліпшення характеристик відомих властивостей об'єкта винаходу (корисної моделі), що може бути досягнуто вразі здійснення винаходу (корисної моделі).

Технічний результат може бути виражений, наприклад, у зменшенні чи збільшенні крутного моменту, зниженні чи підвищенні коефіцієнта тертя, зменшенні чи збільшенні частоти або амплітуди коливань, зменшенні спотворювань сигналу, структурному перетворенні у процесі кристалізації, поліпшенні контакту робочого органу із середовищем тощо.

Технічним результатом може бути досягнення технічних засобів певного призначення вперше.

Рекомендовано навести також інші відомі заявнику види технічного результату, досягнення яких забезпечує винахід (корисна модель), у тому числі в конкретних формах його використання.

Для групи винаходів зазначено відомості, у тому числі й щодо технічного результату, які наводяться для кожного винаходу.

У цьому розділі, якщо це можливо, обґрунтовують причинно-наслідковий зв'язок між ознаками винаходу (корисної моделі) й очікуваним технічним результатом.

Перелік фігур креслення. У цьому розділі опису, крім переліку фігур, наводять стислі пояснення того, що зображено на кожній з них.

Якщо сутність винаходу (корисної моделі) пояснюють інші ілюстративні матеріали (наприклад, фотографії), то наводять стисле пояснення їх змісту. Таблиці нумерують окремо.

Відомості, які підтверджують можливість здійснення винаходу (корисної моделі). У цьому розділі розкривають можливість досягнення зазначеного в розділі "Сутність винаходу (корисної моделі)" технічного результату в разі здійснення винаходу (корисної моделі).

Можливість створення винаходу (корисної моделі), сутність якого(ї) характеризують з використанням ознаки, поданої загальним поняттям, зокрема, на рівні функціонального узагальнення, підтверджують або опи-

сом засобу для реалізації цієї ознаки безпосередньо в матеріалах заявки, або посиланням на відомість такого засобу чи методів його досягнення.

Якщо для характеристики винаходу (корисної моделі) використовують виражені у вигляді інтервалу значень кількісні ознаки, то у прикладах здійснення винаходу (корисної моделі) мають бути наведені відомості, що підтверджують можливість досягнення технічного результату в межах зазначеного інтервалу.

Підпис. Опис винаходу (корисної моделі) підписують у тому самому порядку, що й заявку про видачу патенту.

Зразок патенту на корисну модель наведено у додатку Б.

Формула винаходу (корисної моделі)

Призначення формули винаходу (корисної моделі) і вимоги до формули. Формула винаходу (корисної моделі) призначена для визначення обсягу правової охорони, яка надається патентом.

Формула винаходу (корисної моделі) повинна виражати його (її) сутність і викладатися зрозуміло та стисло.

Формула винаходу (корисної моделі) визнається такою, що виражає сутність винаходу (корисної моделі), якщо вона містить сукупність його (її) суттєвих ознак, достатню для досягнення зазначеного заявником технічного результату.

Формула винаходу (корисної моделі) повинна базуватися на описі й характеризувати винахід (корисну модель) тими самими поняттями, що містить опис винаходу (корисної моделі).

Ознаки винаходу (корисної моделі) у формулі винаходу (корисної моделі) викладають таким чином, щоб забезпечити можливість їх ідентифікації, тобто однозначного розуміння їх змісту фахівцем на основі відомого рівня техніки.

Якщо заявка містить креслення, то для кращого розуміння ознак, зазначених у формулі винаходу (корисної моделі), у їх взаємозв'язку з відповідними позиціями на кресленнях допускається після зазначення ознаки у формулі винаходу (корисної моделі) проставляти відповідні позиції в дужках. Разом із тим зазначення позиції не обмежує обсяг правової охорони, що визначається формулою.

Характеристика ознаки винаходу (корисної моделі) у формулі винаходу (корисної моделі) не може бути замінена посиланням на опис чи креслення. Заміна допускається у виняткових випадках, якщо неможливо

виразити ознаку інакше. Заявник повинен показати, що є така необхідність.

Ознаку винаходу (корисної моделі) доцільно характеризувати загальним поняттям (що виражає функцію, властивість тощо), яке охоплює різні окремі форми його реалізації, якщо саме ці характеристики, які містяться в загальному понятті, забезпечують, у сукупності з іншими ознаками, досягнення зазначеного заявником технічного результату.

Якщо таке поняття відсутнє або узагальнення неправомірне, то ознака винаходу (корисної моделі) може бути виражена як альтернатива.

Ознака винаходу (корисної моделі) може бути виражена як альтернатива за умови, що така ознака за будь-якого зазначеного в альтернативі вибору, у сукупності з іншими ознаками, забезпечує досягнення одного й того самого технічного результату.

Структура формули винаходу (корисної моделі). Формула винаходу (корисної моделі) може бути одноланковою чи багатоланковою і включати відповідно один або декілька пунктів.

Одноланкову формулу винаходу (корисної моделі) застосовують для характеристики одного винаходу (корисної моделі) сукупністю суттєвих ознак, які не мають розвитку чи уточнення щодо окремих випадків його виконання або використання.

Багатоланкову формулу винаходу (корисної моделі) застосовують для характеристики одного винаходу (корисної моделі) з розвитком і (або) уточненням сукупності його (її) ознак щодо деяких випадків виконання і використання винаходу (корисної моделі) або для характеристики групи винаходів.

Багатоланкова формула, що характеризує один винахід (корисну модель), має один незалежний пункт і наступний (наступні) за ним залежний (залежні) пункт (пункти).

Багатоланкова формула, що характеризує групу винаходів, має декілька незалежних пунктів, кожний із яких характеризує один із винаходів групи. Разом із тим кожний із винаходів групи може бути охарактеризований із залученням залежних пунктів, підпорядкованих відповідному незалежному пункту.

Під час складання багатоланкової формули слід дотримуватися таких правил:

незалежні пункти, переважно, не повинні містити посилань на інші пункти формули, однак такі посилання допускаються, якщо вони дають

змогу викласти даний незалежний пункт без повторення в ньому повністю змісту інших пунктів;

залежні пункти формули групуються разом із тим незалежним пунктом, якому вони підпорядковані, у тому числі, якщо для характеристики різних винаходів групи залучаються залежні пункти однакового змісту;

пункти багатоланкової формули винаходу (корисної моделі) послідовно нумеруються арабськими цифрами, починаючи з одиниці.

Складання формули винаходу (корисної моделі). Пункт формули винаходу (корисної моделі) складається, як правило, із обмежувальної частини, яка включає ознаки винаходу (корисної моделі), що збігаються з ознаками найближчого аналога, у тому числі родове поняття, яке характеризує призначення об'єкта, та відмінної частини, що включає ознаки, які відрізняють винахід (корисну модель) від найближчого аналога.

Обмежувальна й відмінна частини пункту формули відокремлюються одна від одної виразом "який (яка, яке) відрізняється тим, що ...".

Без розподілу на обмежувальну й відмінну частини, зокрема, складають формулу винаходу (корисної моделі), яка характеризує:

індивідуальну сполуку;

штам мікроорганізму, культуру клітин рослин і тварин;

нове застосування відомого продукту чи процесу;

винахід (корисну модель), що не має аналогів.

Формулу (або кожний пункт багатоланкової формули) викладають одним реченням.

Незалежний пункт формули винаходу (корисної моделі) повинен стосуватися лише одного винаходу (однієї корисної моделі) або групи винаходів, заявлених як альтернатива. У незалежний пункт формули винаходу чи корисної моделі (або в кожний незалежний пункт формули, що характеризує групу винаходів) включають сукупність ознак, достатніх для досягнення технічного результату. Зазначена сукупність ознак визначає обсяг правової охорони.

Під час складання незалежного пункту формули слід ураховувати, що сукупність ознак, достатніх для досягнення технічного результату, повинна бути передана певним набором ознак, властивих цьому об'єкту.

Незалежний пункт формули винаходу (корисної моделі) не визнається таким, що стосується одного винаходу (корисної моделі), якщо він містить:

викладені як альтернатива ознаки, які не забезпечують одержання того самого технічного результату, або викладені як альтернатива групи

ознак, причому кожна з альтернативних груп включає кілька функціонально самостійних ознак (вузол або деталь пристрою; операція способу, речовина, матеріал або прилад, застосовані у способі; інгредієнт композиції і т. ін.), у тому числі, якщо вибір однієї з таких альтернативних ознак залежить від вибору, який зроблено щодо іншої (інших) ознаки (ознак);

характеристику винаходів, які стосуються об'єктів різного виду чи сукупності засобів, кожний із яких має своє власне призначення, а в цілому зазначена сукупність не реалізує спільного призначення.

До залежного пункту формули винаходу (корисної моделі) включають ознаки, що розвивають чи уточнюють сукупність ознак, зазначену в незалежному пункті формули, у тому числі шляхом розвитку чи уточнення окремих ознак цієї сукупності, та необхідні лише в окремих випадках виконання винаходу (корисної моделі) або його (її) використання.

Обмежувальна частина залежного пункту формули включає родові поняття, що відображає призначення винаходу (корисної моделі), викладене, як правило, скорочено, порівняно з наведеним у незалежному пункті, і містить посилання на незалежний пункт і/або залежний (залежні) пункт (пункти), якого (яких) він стосується.

Підпорядкованість залежних пунктів незалежному може бути безпосередньою і опосередкованою, тобто з посиланням на один або декілька залежних пунктів.

Безпосередню підпорядкованість залежного пункту застосовують тоді, коли для характеристики винаходу (корисної моделі) в окремому випадку його виконання чи використання разом із ознаками цього пункту необхідні лише ознаки, зазначені в незалежному пункті формули.

Підпис. Формулу винаходу (корисної моделі) підписують у тому самому порядку, що й заяву про видачу патенту.

Креслення. Графічні зображення (власне креслення, схеми, діаграми тощо) оформлюють на окремому аркуші (окремих аркушах). У правому верхньому куті кожного аркуша зазначають назву винаходу (корисної моделі).

Для пояснення сутності винаходу (корисної моделі) як додаток до інших графічних матеріалів може бути подано фотографії. У виняткових випадках фотографії можуть використовуватись як основний вид ілюстративних матеріалів, наприклад, для ілюстрації етапів виконання хірургічних операцій.

Формат фотографій повинен бути таким, щоб не виходив за розміри полів аркушів документів заявки. Фотографії малого формату слід наклеювати на аркуші встановленого формату з дотриманням вимог до якості аркуша.

Реферат. Реферат є скороченим викладом змісту опису винаходу (корисної моделі), який включає назву винаходу (корисної моделі), характеристики галузі техніки, що стосується винахід (корисна модель), і (або) галузь його (її) застосування, якщо це не зрозуміло з назви, характеристику сутності винаходу (корисної моделі) із зазначенням технічного результату, якого мають досягти. Сутність винаходу (корисної моделі) у рефераті характеризують шляхом вільного викладу формули, переважно такого, за якого зберігаються всі суттєві ознаки кожного незалежного пункту.

Реферат готують лише з інформаційною метою. Він не може братися до уваги з іншою метою, зокрема для тлумачення формули винаходу (корисної моделі) і визначення рівня техніки.

Реферат готують таким чином, щоб він міг бути ефективним засобом пошуку у відповідній галузі техніки.

Рекомендований обсяг тексту реферату становить до 1 000 знаків.

Текст реферату слід викладати окремими короткими реченнями й уникати складних у стилістичному плані зворотів.

Математичні та хімічні формули, а також креслення можуть бути внесені до реферату, якщо без них написати реферат неможливо. Креслення, наведені в рефераті, мають бути виконані на окремому аркуші й додаватися до реферату. Креслень має бути стільки примірників, скільки їх містить реферат.

Реферат може містити також деякі додаткові відомості, зокрема посилання на кількість незалежних і залежних пунктів формули винаходу (корисної моделі), графічних зображень, таблиць.

Зразок формули винаходу та реферату наведено у додатку В.

Особливості змісту заявки на винахід щодо пристрою

Для характеристики об'єкта винаходу "пристрій" використовують, зокрема, такі ознаки:

- наявність конструктивного (конструктивних) елемента (елементів);
- наявність зв'язків між елементами;
- взаємне розташування елементів;
- форму виконання елемента (елементів) або пристрою в цілому;

форму виконання зв'язків між елементами;
параметри та інші характеристики елемента (елементів) та їх взаємозв'язок;

матеріал, із якого виготовлено елемент (елементи) або пристрій в цілому, середовище, що виконує функцію елемента, та інші характеристики.

Особливості викладення опису винаходу. У розділі "Відомості, які підтверджують можливість здійснення винаходу" наводять опис пристрою у статичному стані. Під час описування конструктивних елементів пристрою надають посилання на фігури креслень. Цифрові позначення конструктивних елементів в описі повинні відповідати цифровим позначенням на кресленнях.

Після описування пристрою у статичному стані зазначають дію (роботу) пристрою або спосіб його використання з посиланням на цифрові позначення елементів конструкції, зображені на кресленнях і, за потреби, на інші ілюстративні матеріали (епюри, часові діаграми тощо).

У деяких випадках для кращого розуміння винаходу та стислості опису допускається інша послідовність викладення цього розділу.

Якщо пристрій містить елемент, охарактеризований на функціональному рівні, і форма його реалізації передбачає використання багатofункціонального засобу, що програмується (настроюється), то наводять відомості, які підтверджують можливість здійснення таким засобом конкретної, призначеної йому у складі цього пристрою функції. Якщо, крім таких відомостей, наводять алгоритм, наприклад, обчислювальний, то його переважно подають у вигляді блок-схеми або, якщо це можливо, у вигляді відповідного математичного виразу.

Особливості формули винаходу. Пристрій у формулі характеризують у статичному стані.

У формулі можна зазначити, що є можливість реалізації елементом пристрою певної функції, виконання елемента рухомим, наприклад, із повертанням або обертанням тощо.

Для усунення невизначеності у процесі характеристики пристрою сукупність його ознак повинна вказувати не лише на наявність елементів, а й зв'язки між ними і/або їхнє взаємне розташування.

Посилання на елемент, який не включено до формули, допускається, якщо це посилання не призводить до невизначеності в характеристиці пристрою.

Особливості подання заявки на секретний винахід (корисну модель)

Заявку на секретний винахід або секретну корисну модель подає до Укрпатенту безпосередньо заявник.

Якщо винахід (корисну модель) створено з використанням інформації, яка може бути віднесена згідно із Зводом відомостей, що становлять державну таємницю України, чи згідно із Законом України "Про державну таємницю", то заявка подається до Укрпатенту через режимно-секретний орган заявника або через компетентний орган місцевої державної адміністрації за місцезнаходженням (для юридичних осіб) чи місцем проживанням (для фізичних осіб) заявника (частина 3 статті 12 згаданого закону).

Заявка на секретний винахід (корисну модель) повинна містити: заяву про видачу патенту України на секретний винахід (корисну модель);

опис винаходу (корисної моделі);

формулу винаходу (корисної моделі);

креслення (якщо на них є посилання в описі).

Подання міжнародної заявки.

Компетентне відомство-одержувач, відповідно до правила 19 Інструкції:

Установа є компетентним відомством-одержувачем для прийняття та реєстрації міжнародних заявок, якщо хоча б один із заявників є громадянином України або особою, яка проживає на її території, незалежно від того, чи є він заявником для всіх чи лише для деяких держав.

Виконання обов'язків відомства-одержувача щодо прийняття міжнародних заявок в Україні, передбачених Договором, виконує Укрпатент, керуючись при цьому Договором та Інструкцією і Правилами щодо не врегульованих вищезгаданими документами питань.

Фізична особа вважається громадянином України або особою, що проживає на її території, якщо вона є такою згідно із законодавством України.

Будь-яку особу можна також уважати такою, що проживає в Україні, якщо вона є власником дійсного й ефективного промислового чи торговельного підприємства в Україні.

Відповідно до правила 18 Інструкції, будь-яку юридичну особу, якщо вона зареєстрована згідно із законодавством України як юридична особа, можна вважати громадянином України.

Якщо виникають сумніви щодо громадянства заявника чи його проживання в Україні, то Укрпатент має право зробити запит до заявника на документальне підтвердження відповідних фактів.

Мова міжнародної заявки. Укрпатент приймає заявки, написані російською або англійською мовами.

Кількість примірників. Міжнародну заявку (заяву, опис, формулу винаходу (корисної моделі), креслення та реферат) подають до відомства-одержувача у трьох примірниках, кожний із яких має бути придатним для прямого репродукування, а перший (реєстраційний) примірник, що надсилають до Міжнародного бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), має бути придатний для прямого репродукування в необмеженій кількості.

Адресат і адреса для листування. Усю кореспонденцію, що передбачена процедурою Договору, надсилають на одну адресу на території України в одному примірнику:

якщо у графі IV заяви до міжнародної заявки, передбаченої правилами 3 і 4 Інструкції, зазначено агента або спільного представника і його адресу, то кореспонденцію надсилають на ім'я цієї особи та цю адресу;

якщо у графі IV заяви зазначено адресу для листування, кореспонденцію надсилають на цю адресу на ім'я особи, зазначеної для листування;

якщо графу IV заяви не заповнено, то кореспонденцію надсилають на ім'я заявника, зазначеного в заяві першим серед осіб, які мають право подавати заявки до відомства-одержувача і на його адресу. клопотання заявника щодо реєстрації зміни відомостей про заявника, агента, спільного представника чи винахідника (якщо таке клопотання надіслано через відомство-одержувач, а не безпосередньо до Міжнародного бюро ВОІВ) беруть до уваги та відповідні зміни адреси і адресата враховують лише за умови, якщо це клопотання містить усі потрібні відомості (уключаючи адресу і транслітерацію) і підписане всіма заявниками, яких ці зміни стосуються.

Мова листування. Листування із заявником відомство-одержувач здійснює мовою міжнародної заявки.

Передача документів із використанням факсимільного зв'язку. Якщо документи міжнародної заявки передано до Укрпатенту з використанням факсимільного зв'язку, то дата їх подання встановлюється відпо-

відно до пункту 16.6 правил. При цьому разом із оригіналом заявки подають дві її копії.

Якщо з використанням факсимільного зв'язку передано документ, що стосується міжнародної заявки, але інший, ніж документ міжнародної заявки, або аркуші заміни до неї, то Укрпатент вирішує, чи слід надсилати заявнику запит щодо оригіналу такого документа, і, за потреби, робить такий запит.

Відповідно до статті 12 згаданого вище закону, заявку подає до установи особа, яка бажає одержати патент і має на це право. Заявку безпосередньо подають або надсилають на адресу Укрпатенту.

Разом із заявкою може бути подано її електронну копію на дискеті чи компакт-диску CD-R. Така копія надається як сукупність файлів, кожен із яких є електронною копією окремого документа заявки. Документи мають бути підготовлені, як правило, у редакторі Word, тексти документів – у форматі ".rtf" із використанням одного із шрифтів: Times New Roman, Arial Суг, розмір 9, для зображення спеціальних символів – шрифт Symbol, для зображення математичних формул – у форматі Microsoft Equation.

Відповідно до статті 13 вищезгаданого закону, датою подання заявки є дата одержання установою матеріалів, що містять принаймні:

заяву в довільній формі про видачу патенту, написану українською мовою;

відомості про заявника та його адресу, написані українською мовою;

матеріал, що відповідає опису винаходу (корисної моделі), викладений українською або іншою мовою. Якщо вказаний матеріал подано іншою мовою, то для збереження дати подання заявки його переклад українською мовою повинен надійти до установи протягом двох місяців від дати подання заявки.

За подання заявки сплачується збір у порядку та розмірі, установлених Порядком сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2004 року N 1716 (далі – Порядок). Документ про сплату збору повинен надійти до Укрпатенту разом із заявкою або протягом двох місяців від дати подання заявки. Цей термін продовжується, але не більш ніж на шість місяців, якщо до його закінчення буде подано відповідне клопотання та сплачено збір за його подання.

Документом про сплату збору вважається виписка з особового банківського рахунку Укрпатенту, яка дає можливість ідентифікувати заявку.

У разі відсутності у виписці з особового банківського рахунку номера заявки, а також у разі сплати збору в іншій валюті, ніж установлена для заявника згідно з графою 3 чи 4 додатка до Порядку, документом про сплату збору є розрахунковий документ на паперовому носії (платіжне доручення, касовий чек, квитанція тощо), що міститься в матеріалах заявки, відповідає вимогам Порядку та засвідчений в установленому порядку відповідальним виконавцем банку.

Датою надходження документа про сплату збору вважається дата зарахування суми збору на поточний рахунок Укрпатенту. У зв'язку з цим зарахування збору за подання заявки має бути здійснено до надходження заявки до установи або протягом двох місяців від дати подання заявки, якщо клопотання про продовження цього терміну не було подано.

У разі зарахування суми збору до надходження заявки чи клопотання до Укрпатенту датою надходження документа про сплату збору слід уважати дату надходження до Укрпатенту цієї заяви, якщо вона надійшла:

протягом трьох місяців від дати зарахування суми збору за умови, що в цей період розмір відповідного збору залишився незмінним;

протягом одного місяця від дня введення в дію зміненого розміру збору.

У разі, якщо дата зарахування збору на поточний рахунок Укрпатенту є пізнішою, ніж допустима згідно із Законом кінцева дата його сплати, датою надходження документа про сплату збору вважається дата, зазначена в розрахунковому документі на паперовому носії, що відповідає вимогам, установленим Порядком.

Документ про сплату збору вважається таким, що відповідає встановленим вимогам, якщо він оформлений відповідно до цього пункту та пункту 5 Порядку, а сплачена сума збору відповідає розміру встановленого збору за подання заявки урахувуючи:

складу заявників;

кількості пунктів формули;

наявності електронного примірника змісту заявки на дискеті чи компакт-диска CD-R.

Якщо заявник має пільги щодо сплати збору за подання заявки або звільнення від такої сплати, то до заявки додаються клопотання про надання пільги з копією документа, що підтверджує право на звільнення чи часткове звільнення від сплати зазначеного збору.

Практичне заняття 2

Здійснення формальної експертизи за тематикою заяви на винахід

2.1. Мета заняття – ознайомлення з основними заходами щодо проведення формальної експертизи за тематикою заяви на винахід (корисну модель). Реквізити поточних рахунків закладу експертизи – Державного підприємства "Український інститут промислової власності", на які сплачуються збори за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності.

2.2. Рекомендації щодо підготовки та виконання практичного завдання:

проаналізувати загальні вимоги щодо проведення формальної експертизи, відповідно до вимог Інструкції проведення формальної експертизи заяви на винахід (корисну модель), Положення щодо оплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності;

підготувати опис на корисну модель за тематикою бакалаврської роботи;

підготувати презентацію за тематикою бакалаврської роботи у відповідності до структури опису на корисну модель.

2.3. Загальні положення.

Терміни і порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на винаходи та корисні моделі, а також їх розміри зазначено в "Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності", затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2004 року № 1716 (далі – Порядок).

У разі, якщо заявником (заявниками) чи власником (власниками) відповідного патенту або свідоцтва про державну реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми є винахідник (винахідники) винаходу чи корисної моделі або автор (автори) промислового зразка чи топографії інтегральної мікросхеми, кожен збір за дії, пов'язані з охороною прав на ці об'єкти, за винятком зборів за кодами 13300, 13400, 22200, 22400, 32100 і 32300, сплачується в розмірі 5 відсотків від установленого розміру.

Як сплачується мито

Датою надходження документа про сплату збору вважається дата зарахування суми збору на поточний рахунок закладу експертизи.

У разі зарахування суми збору до надходження відповідної заявки на об'єкт інтелектуальної власності, клопотання, заперечення тощо (далі – заявка) до закладу експертизи датою надходження документа про сплату збору вважається дата надходження до закладу експертизи цієї заяви в разі, якщо вона надійшла:

а) протягом трьох місяців від дати зарахування суми збору, за умови, що в цей період розмір відповідного збору залишався незмінним;

б) протягом одного місяця від дня введення в дію зміненого розміру збору.

У разі, якщо дата зарахування збору на поточний рахунок закладу експертизи є пізнішою, ніж допустима згідно із Законом кінцева дата його сплати, датою надходження документа про сплату збору вважається дата, зазначена в розрахунковому документі на паперовому носії, що відповідає вимогам, зазначеним у пункті 5 цього Порядку.

Фізичні особи, що постійно проживають за межами України, та юридичні особи з місцезнаходженням за межами України можуть сплачувати збори у гривнях, євро чи доларах за офіційним курсом Національного банку на день сплати збору.

Відповідно до ст. 12 згаданого вище закону, якщо протягом трьох місяців від дати надходження до заявника рішення про реєстрацію винаходу документи про сплату державного мита за видачу патенту і збору за публікацію про видачу патенту в розмірі та порядку, визначених законодавством, до Укрпатенту не надійшли, публікація не провадиться, заявка вважається відкликаною.

Державне мито за видачу патенту України на винахід (корисну модель) сплачується (див. табл. 2.1, 2.2):

фізичною (юридичною) особою, яка постійно проживає (знаходиться) в Україні, у розмірі 17 гривень на рахунок, що відкритий, відповідно до коду бюджетної класифікації 22090300 в територіальному органі Державного казначейства. Номер відповідного рахунку надається за місцем реєстрації платника в органі Державної податкової служби;

фізичною (іноземною юридичною особою), яка постійно проживає (знаходиться) за межами України, у розмірі 100 доларів США до ВАТ "Державний експортно-імпортний банк України" в м. Києві на рахунок Головного управління Державного казначейства 2513101284489, МФО 322313, код ЄДРПОУ – 20055032.

У розрахунковому документі про сплату мита в реквізиті "Призначення платежу" має бути зазначено: "державне мито за видачу патенту на винахід (корисну модель) за заявкою № ...".

Таблиця 2.1

Державне мито і збори

У гривнях	У доларах США	У євро	У російських рублях	У білоруських рублях
ЗКПО 31032378 АБ "Брокбізнес-банк" м. Київ р/р 2600401457 МФО 300249	ВАТ "Державний експортно-імпорتنний банк України" (Укрексімбанк) р/р 26034012820371 /840 МФО 322313 Місцезнаходження банку: вул. Горького, 127, м. Київ, 03150, Україна	ВАТ "Державний експортно-імпорتنний банк України" (Укрексімбанк) р/р 26034012820371 /840 МФО 322313 Місцезнаходження банку: вул. Горького, 127, м. Київ, 03150, Україна	ВАТ "Державний експортно-імпорتنний банк України" (Укрексімбанк) р/р 26034012820371 /840 МФО 322313 Місцезнаходження банку: вул. Горького, 127, м. Київ, 03150, Україна	ВАТ "Державний експортно-імпорتنний банк України" (Укрексімбанк) р/р 26034012820371 /840 МФО 322313 Місцезнаходження банку: вул. Горького, 127, м. Київ, 03150, Україна

Таблиця 2.2

Перелік зборів за дії, пов'язані з охороною прав на винаходи та корисні моделі

Код збору	Вид збору	Розмір збору
Збори за дії, пов'язані з охороною прав на винахід і корисну модель		
10100	За подання заявки (міжнародної заявки) на винахід (корисну модель), формула якого містить не більш як три пункти	800
11600	За проведення кваліфікаційної експертизи заявки на винахід, формула якого має один незалежний пункт	3000
13800	Річний збір за підтримання чинності патенту (декларативного патенту) на винахід за кожний рік дії патенту починаючи від дати подання заявки	1 – 2 рр. – 300 3 – 8 рр. – 400 – 900 9 – 14 рр. – 2 100 15 – 25 рр. – 3 800
Збори за дії, пов'язані з охороною прав на промисловий зразок		
20100	За подання заявки на промисловий зразок, яка містить один варіант зразка	800
20800	За проведення кваліфікаційної експертизи	400
22101	Річний збір за підтримання чинності патенту	1 – 15 рр. від 100 до 3 300

Документом про сплату збору вважається виписка з особового банківського рахунка закладу експертизи.

У разі відсутності у виписці з особового банківського рахунка номера заявки на відповідний об'єкт інтелектуальної власності документом про сплату збору є розрахунковий документ на паперовому носії (платіжне доручення, касовий чек, квитанція тощо), що міститься в матеріалах заявки та відповідає вимогам, установленим цим пунктом.

Практичне заняття 3

Здійснення пошуку нормативно-правових актів щодо підтвердження права інтелектуальної власності на винахід. Програма для ЕОМ – особливий об'єкт авторського права. Захист прав на програмне забезпечення

3.1. Мета заняття – ознайомлення з основними вимогами щодо формування правої охорони програмних продуктів. Визначення комп'ютерної програми (програми для ЕОМ) – поняття і правовий режим. Класифікація програм. Особливості правового режиму. Порядок передачі прав, ліцензії, "обгорткова ліцензія".

3.2. Рекомендації щодо підготовки до виконання:

проаналізувати загальні вимоги щодо правового кола охорони прав на інтелектуальну власність програмного забезпечення;

підготувати формулу на корисну модель за тематикою бакалаврської роботи.

3.3. Рекомендації щодо підготовки та виконання практичного завдання.

Охороноздатність програм та їх окремих елементів. Авторсько-правовий режим охорони програм, передбачений у законодавстві багатьох держав, дещо відрізняється від режиму, передбаченого для літературних творів.

Такі "правила за замовчуванням" сформульовано, і зводяться вони до встановлення закритого переліку випадків вільного відтворення та модифікації програми, зокрема:

прямо зроблено застереження про можливість відтворювати програму тільки для роботи на одному пристрої або щодо одного користувача в мережі (презумпція однокористувацької ліцензії);

уведено певні обмеження на модифікацію програми – це випадки декомпіляції та адаптації програми, які можуть вживатися виключно з метою забезпечення сумісності із програмними та апаратними засобами особи, яка правомірно володіє примірником програми, а також виправлення помилок;

крім цього, допускається виготовити одну копію програми для архівних цілей.

Можливість для правовласника встановлювати різні умови використання придбаного користувачем примірника, наприклад допускати завантаження програми в пам'ять більш ніж одного пристрою.

Документація в паперовому або електронному вигляді, що супроводжує поставлення програми, у тому числі обгорткові ліцензії. Умови використання ПЗ можуть бути викладені і на веб-сторінці, із якої виконують завантаження програми (далі в тексті будь-які документи з викладом умов використання програми, які супроводжують поставку, будуть називатися "обгортковими ліцензіями", якщо спеціально не вказано інше).

Обгорткові ліцензії мають ще одне практичне значення: крім установлення порядку користування примірником, вони часто містять нагадування про недопустимість порушення авторських прав і можливих правових наслідках такого порушення, що для недосвідчених у правових питаннях користувачів іноді буває не зайвим.

Передача прав на програмне забезпечення за авторським договором. Стаючи власником примірника програми, кінцевий користувач в деяких випадках дійсно набуває певних майнових авторських прав на програму, а в деяких випадках жодних авторських прав на програму не набуває, незважаючи навіть на те, що ПЗ супроводжує обгорткова ліцензія або інший подібний документ ("правила за замовчуванням", що дозволяють у певних межах вільне відтворення програм, роблять спеціальну передачу прав для багатьох програмних продуктів непотрібною).

Авторським договором передбачаються умови використання програми як об'єкта авторського права, зокрема положення, що дозволяють:

тиражувати і розповсюджувати її серед третіх осіб на певних носіях або мережевими способами;

включати програму в незмінному або модифікованому вигляді до власних програмних продуктів;

здавати екземпляри програми у прокат;

здійснювати інші права, названі з-поміж виключних авторських прав.

Схема набуття прав застосовна як до вже повністю розробленого і протестованого тиражного ПЗ, так і до програм, які ще належить розробити відповідно до технічного завдання замовника. В останньому разі договір про передачу прав включає елементи договору замовлення та договору підряду.

Продаж екземплярів програм. Купівля примірника програми (фактично – коробки з носієм) за договором купівлі-продажу – альтернатива нагоді набуття майнових прав на програму.

Подібним чином поширюються, як правило, недорогі (в середньому вартістю до 150 дол.) програмні продукти ділового та домашнього призначення, включаючи наймасовішу категорію програм – комп'ютерні ігри. Для недорогого тиражного ПЗ виробники встановлюють найбільш ліберальні правила поводження на ринку, оскільки такі продукти з найменшими витратами повинні надійти до максимальної кількості кінцевих споживачів.

Постачання ліцензійної програмної продукції кінцевим користувачам оформляється стандартними товаросупровідними документами (накладні, рахунки-фактури, товарні чеки і т. д.). Достатньо, щоб такі документи відповідали загальним вимогам, передбаченим законодавством у сфері бухгалтерського обліку та оподаткування.

До постачання ПЗ повною мірою застосовні правила, що стосуються якості переданого за договором купівлі-продажу товару.

Перш за все, товар повинен відповідати стандартам та іншим обов'язковим вимогам до якості, встановленим законодавством. Проте на сьогодні відсутні будь-які обов'язкові ДСТУ або технічні регламенти, що встановлюють вимоги до характеристик програмного забезпечення.

За відсутності офіційно встановлених вимог до якості слід звертатися до умов договору купівлі-продажу: якість переданого товару може бути договірною умовою.

Сертифікати відповідності на програмні продукти оформляються тільки в межах процедур добровільної сертифікації. Якщо розробник публічно декларує відповідність програмного продукту певним вимогам, у тому числі демонструє добровільно отримані сертифікати відповідності, то невідповідність ПЗ цим вимогам може спричинити визнання поставленого ПЗ товаром неналежної якості.

Програми економічного і домашнього призначення є самостійним класом об'єктів авторського права і не належать до класу аудіовізуальних творів або фонограм.

На відміну від замовного ПЗ, тиражні програмні продукти випускаються партіями, у межах яких усі примірники ідентичні, у зв'язку із цим у покупця, як правило, немає можливості впливати на набір функціональних можливостей і тим більше на якість ПЗ до моменту його придбання та інсталяції. Споживач може або купити запропонований стандартний продукт, або відмовитися від його придбання – це свого роду розплата за істотно більш низьку, порівняно з рекомендованим ПЗ, вартість продукту.

На цей час мінімальний набір відомостей, що зазначають на упаковці примірників програм, які надходять у роздрібну торгівлю, має відповідати вимогам ДСТУ Р 51121-97 "Товари непродовольчі. Інформація для споживача. Загальні вимоги".

Розповсюдження програмного продукту на умовах стандартної ліцензії

У діловій практиці терміни "програмний продукт" і "ліцензія" часто ототожнюються.

У цьому випадку під ліцензією слід розуміти не традиційний договір про передачу прав на об'єкт інтелектуальної власності, а стандартизовані набори умов, що визначають правочинності щодо використання примірника програми, пропонувані невизначеному колу осіб.

Угоди, пов'язані з використанням програм на умовах стандартних ліцензій насправді є договорами приєднання, тому що користувач не має можливості змінювати умови такої ліцензії, а може або погодитися з її умовами в цілому, або відмовитися від укладання угоди.

Клас ліцензій з "обмежувальними" умовами. Відповідно до них, програмні продукти розповсюджуються за пільговими цінами або взагалі безкоштовно. Разом із тим такі пільгові ліцензії накладають на набувача певні обмеження, пов'язані з використанням і розпорядженням екземпляром. У підсумку у кінцевого користувача виявляється правочинностей не більше (а частіше менше), ніж передбачено законодавчо встановленими "правилами за замовчуванням". Обмеження можна зустріти такого роду:

- за колом суб'єктів, які можуть використовувати ПЗ;
- за можливістю подальшого розпорядження примірником програми;
- за сферою застосування ПЗ (наприклад, тільки для особистого некомерційного користування);
- за терміном його використання та ін.

Ліцензії на так зване вільне ПЗ (*free software*).

Філософія вільного програмного забезпечення базується на чотирьох основних свободах:

свобода відтворювати на комп'ютері та запускати програму для будь-яких цілей;

свобода вивчати роботи програми та адаптувати її до потреб користувача;

свобода тиражувати й розповсюджувати отримані копії вільного ПЗ;

свобода поліпшувати програму, тобто модифікувати її та розповсюджувати в модифікованому вигляді.

Необхідною умовою реалізації зазначених свобод є доступ до вихідних текстів програм. Це означає, що програми, у тому числі й модифіковані користувачем, надалі також мають розповсюджувати з додаванням усіх вихідних текстів. Режим використання таких програм за широтою наданих майнових прав чимось віддалено нагадує режим творів, які перейшли в суспільну власність.

Щоб уникнути зазначеного присвоєння, ентузіастами вільного ПЗ було розроблено стандартні умови, подібні GNU General Public License (GNU GPL). GPL одночасно з наданням справді необмежених свобод користувачеві потребують від нього завжди постачати з програмою повний її вихідний код. Такий режим своєї суспільної власності без можливості комерційної експлуатації прав на вільні програми проте не виключає можливості отримання комерційної вигоди, зокрема від продажу носіїв із вільним ПЗ, надання послуг або підтримки користувачів.

Змістовий модуль 2. Основи міжнародного патентного права

Практичне заняття 4

Правове регулювання електронного цифрового підпису. Запровадження програм у господарський обіг

4.1. Мета заняття – ознайомлення з основними вимогами використання електронного цифрового підпису – механізму забезпечення автентичності під час використання програмного забезпечення, основні вимоги до заходів впровадження програмного забезпечення в господарський обіг.

4.2. Рекомендації щодо підготовки та виконання практичного завдання:

проаналізувати загальні вимоги щодо правового кола охорони прав на інтелектуальну власність під час використання програмного забезпечення. Основні функції цифрового підпису, як механізму забезпечення автентичності;

підготувати документи заявки, відповідно до вимог Закону України "Правила складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель";

підготувати тези за тематикою опису на корисну модель, відповідно до вимог Правил щодо оформлення тез.

4.3. Загальні положення.

Поняття про цифровий підпис (на прикладі RSA), вимоги до нього

Електронний цифровий підпис (ЕЦП) – реквізит електронного документа, призначений для його захисту від підроблення, отриманий у результаті криптографічного перетворення інформації з використанням приватного ключа електронного цифрового підпису, що дозволяє ідентифікувати власника сертифіката ключа підпису, а також установити відсутність спотворення інформації в цьому документі.

У кінці звичайного листа або документа його автор або відповідальна особа звичайно ставить свій підпис. Ця дія має на меті таке:

по-перше, отримувач має можливість упевнитися в істинності документа, порівнявши підпис зі зразком;

по-друге, особистий підпис є юридичною гарантією авторства документа.

Останній аспект особливо важливий під час укладання різного роду комерційних угод, складання доручень та інших документів, якщо сторони принципово не можуть довіряти одна одній.

Підробити підпис людини на папері досить непросто, і зловмисник повинен мати дуже серйозні аргументи для виконання такої операції, адже встановити авторство підпису сучасними криміналістичними методами – справа техніки.

А як бути у випадку, якщо вигідніше використати електронний документообіг і не витратити величезних коштів та час на неодноразові відрядження?

Для цього було розроблено зовсім новий криптографічний механізм, який став можливим лише після винайдення асиметричної криптографії. Цей механізм В. Діффі та М. Хеллман назвали *цифровим підписом*. Його сутність можна пояснити на прикладі системи RSA.

До повідомлення M застосовується перетворення за допомогою приватного ключа d , що називають *електронним цифровим підписом*, тобто:

$$S = M^d \bmod n.$$

Повідомлення M та його електронний підпис S відправляють за призначенням.

Отримувач, маючи (M, S) та публічний ключ відправника повідомлення e , може перевірити виконання співвідношення:

$$S^e \bmod n = M.$$

Якщо обчислене M збігається з отриманим повідомленням, то підпис справжній.

Така схема приводить до такого:

отримувач, перевіривши справжність підпису, упевнений у тому, що це повідомлення M сформував саме власник приватного ключа d (оскільки більше ніхто не має до нього доступу);

відправник не зможе відмовитися від цього листа з тієї самої причини. Отже з'являється можливість створення юридично чинних документів на основі такого механізму електронного підписування.

Ця схема має суттєвий недолік: цифровий підпис має ту ж довжину, що й документ, ним підписаний. Тому каналом зв'язку пересилається вдвічі більше інформації, ніж це потрібно для самого документа.

Таким чином, підписання довгих повідомлень потребує видозміни схеми. Для досягнення цієї мети було запропоновано підписувати не саме повідомлення, а його геш-образ, що значно зменшить навантаження на канали зв'язку.

В Україні взаємозв'язок електронних документів та підписів визначається Законами України "Про електронні документи та електронний документообіг" та "Про електронний цифровий підпис".

Цифровий підпис повинен **мати такі властивості:**

1) має бути можливість перевірити автора, дату й час створення підпису;

2) має бути можливість ідентифікувати повідомлення під час створення підпису;

3) необхідно передбачити можливість перевірки підпису третьою особою для вирішення суперечок.

На підставі цих властивостей можна сформулювати вимоги до *цифрового підпису*:

1) підпис має бути бітовим відбитком повідомлення, що підписується;

2) підпис повинен використовувати певну унікальну інформацію про відправника для запобігання підробці або відмові;

3) створювати *цифровий підпис* має бути відносно легко;

4) має бути розрахунково неможливо підробити *цифровий підпис* як створенням нового повідомлення для наявного *цифрового підпису*, так і створенням підробленого *цифрового підпису* для певного повідомлення;

5) *цифровий підпис* має бути компактним, щоби не перевантажувати канали зв'язку.

Цим умовам повністю відповідає сильна геш-функція, зашифрована приватним ключем відправника.

Розглянемо основні алгоритми електронного цифрового підпису.

Основні алгоритми електронного цифрового підпису

Сьогодні існують такі стандарти електронного цифрового підпису: міжнародний стандарт *ISO / IEC 9796*, який визначає ЕЦП із відновленням повідомлення (*digital signature with message recovery*);

міжнародний стандарт *ISO / IEC 14888*, який визначає ЕЦП із додаванням (*digital signature with appendix*);

російський стандарт цифрового підпису на еліптичній кривій ГОСТ Р34.10–2001;

американський національний стандарт цифрового підпису DSS (FIPS 186);

американський фінансовий стандарт цифрового підпису з використанням еліптичних кривих (ANSI X9.62);

стандарт на ЕЦП PKCS #1, який визначає ЕЦП на основі алгоритму RSA;

стандарт цифрового підпису з додаванням і відновленням повідомлення IEEE 1363;

стандарт цифрового підпису з додаванням еліптичної кривої IEEE P1363;

міжнародний стандарт ISO/IEC CD 15946-2 стандартизується ЕЦП еліптичною кривою з додаванням;

Державний стандарт України ДСТУ – 4145 – 2002.

На основі наявних стандартів ЕЦП запропоновано класифікація ЕЦП.

За способом побудови схеми ЕЦП розподіляють на два класи:

схема ЕЦП із відновленням повідомлення;

схема ЕЦП із додаванням.

За кількістю учасників ЕЦП розподіляють на:

одноосібну схему ЕЦП;

групову схему ЕЦП.

У процесі виконання алгоритму формування цифрового підпису в одноосібних схемах ЕЦП досить одного учасника, у групових схемах їх два або більше.

За способом перевірки ЕЦП класифікуються так:

інтерактивні схеми ЕЦП, що потребують протокольної взаємодії;

неінтерактивні схеми ЕЦП, що не потребують протокольної взаємодії.

Наявні алгоритми ЕЦП можна розподілити також за типами використаних односпрямованих функцій із секретом:

схеми ЕЦП, які базуються на стійкості факторизації великої кількості;

схеми ЕЦП, які базуються на стійкості дискретного логарифма;

схеми ЕЦП, що базуються на стійкості дискретного логарифма над групою точок еліптичної кривої.

Кожна із цих схем може бути детермінована або рандомізована. Застосування детермінованих схем характеризується тим, що цифровий підпис одного й того самого вхідного рядка даних формує однаковий цифровий підпис. У рандомізованій схемі під час генерації підпису використовується певний випадковий параметр, що зумовлює формування різних підписів навіть для однакових вхідних рядків. У рандомізованих схемах необхідно забезпечити непередбачуваність випадкових чисел.

У свою чергу, детерміновані схеми розподіляють на схеми ЕЦП одноразового і багаторазового застосування. Розглянемо основні стандарти ЕЦП, що використовуються в комплексних системах захисту банківської інформації, звернувши увагу на основні характеристики (довжину ключів, довжину цифрового підпису, складність обчислення й перевірки справжності цифрового підпису) за умови, що рівень стійкості підпису щодо будь-яких методів фальсифікації не має бути нижчим ніж 10^{21} (або 30 років безперервної роботи мережі з 1000 суперкомп'ютерів).

Як "базову" довжину ключів і самого цифрового підпису слід розглядати 64 байти.

Цифрові підписи з відновленням повідомлення розглядаються у двох стандартах: *ISO/IEC 9796* (1991 року) і *ISO/IEC 9796-2* (1997 року). На стадії розроблення перебуває четверта частина стандарту *ISO/IEC 9796-4*. Механізми ЕЦП, визначені в *ISO/IEC 9796*, застосовуються тільки до коротких повідомлень, тоді як механізми *ISO/IEC 9796-2* – до повідомлень довільної довжини.

Стандарт *ISO/IEC 14888* визначає механізми ЕЦП другого класу. Такі механізми використовуються у повідомленнях довільної довжини. Під час обчислення цифрових підписів із додаванням особливу роль відіграють однобічні геш-функції. Геш-функції також є об'єктом міжнародної стандартизації. Зокрема, основним нормативним документом у цій сфері є міжнародний стандарт *ISO/IEC 10118*. Він складається з кількох частин і вводить модель геш-функції (*ISO/IEC 10118-1*(1994 року)), розглядає два методи для побудови геш-функцій на основі блокових шифрів (*ISO/IEC 10118-2* (1994 року)), визначає три спеціалізованих (*dedicated*) геш-функції, тобто геш-функції, які розроблені спеціально для обчислення контрольних сум (*ISO/IEC 10118-3* (1998 року)).

Одна з них є стандартом NIST "Secure Hash Standard" (SHS). Дві інші – RIPEMD-128 і RIPEMD-160 – розробка Європейської організації стандартизації в межах проекту *RIPE*. Нарешті, *ISO/IEC 10118-4* (1998 року) визначає дві геш-функції на основі модульного піднесення до квадрата для використання з механізмами ЕЦП, що базуються на модульній арифметиці.

Відомі методи забезпечення автентичності й цілісності даних засновані на внесенні надмірності (імітовставки, коду автентифікації, цифрового підпису) в оброблювану послідовність. Останнім часом ця галузь знань зазнає бурхливого розвитку, запропоновано велику кількість різних криптографічних методів і алгоритмів. Найбільшого поширення набули протоколи з використанням односторонніх геш-функцій.

Для опису процесів обробки інформації з використанням механізмів ЕЦП скористаємося такою термінологією.

1. *Алгоритм генерування ЕЦП* – це метод формування ЕЦП.

2. *Алгоритм перевірки (верифікації) ЕЦП* – метод перевірки того, що підпис є автентичним, тобто дійсно створений конкретним об'єктом і не модифікований під час передавання.

3. *Схема ЕЦП (або механізм ЕЦП)* – сукупність взаємозалежних алгоритмів генерації та верифікації цифрового підпису.

4. *Процес (процедура) накладання ЕЦП* – сукупність математичного алгоритму генерування ЕЦП і методів подання даних, що підписуються.

5. *Процес (процедура) зняття ЕЦП* – сукупність алгоритму верифікації ЕЦП і методів відновлення даних.

Для побудови схеми ЕЦП необхідно визначити два алгоритми: алгоритм генерування ЕЦП і алгоритм верифікації ЕЦП. Алгоритм верифікації доступний для всіх потенційних одержувачів підписаних повідомлень, тоді як алгоритм генерування ЕЦП відомий тільки особі, яка їх підписує. Верифікатор, одержавши пари (m, s) і деяку відкриту інформацію про особу, що підписує, застосовує відповідний алгоритм верифікації ЕЦП. Даний алгоритм видає двійковий результат: "так", якщо підпис правильний (автентичний) і "ні" – у протилежному випадку.

Наявні на сьогодні схеми ЕЦП розподіляють на два класи (рис. 4.1):
схеми ЕЦП із відновленням повідомлення;
схеми ЕЦП із додаванням.

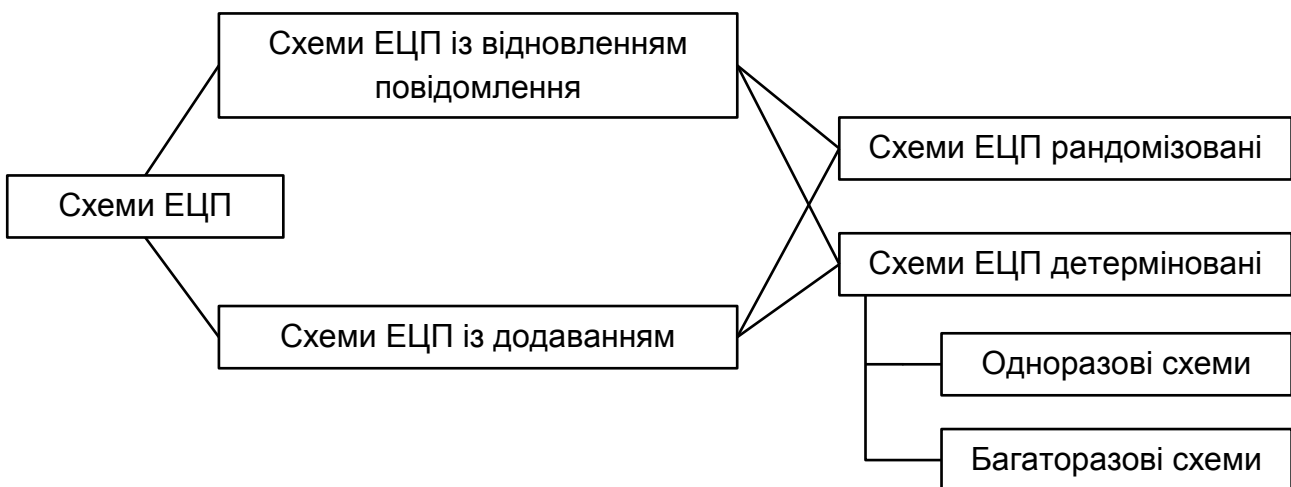

Рис. 4.1. Класифікація схем ЕЦП

У схемах ЕЦП із відновленням повідомлення всі або частина підписаного повідомлення може бути відновлена безпосередньо із цифрового підпису. Таким чином, на вхід алгоритму верифікації надходить лише цифровий підпис s .

У схемах ЕЦП із додаванням цифровий підпис приєднується до повідомлення й у такому вигляді відправляється адресату. Для верифікації такого ЕЦП необхідно мати і підпис s , і відповідне повідомлення m .

Кожна із цих схем може бути детермінованою або рандомізованою. Застосування детермінованих схем характеризується тим, що цифровий підпис одного і того ж вхідного рядка даних спричиняє формування однакових цифрових підписів. У рандомізованій схемі під час генерування підпису використовується деякий випадковий параметр (число), що спричиняє формування різних підписів для однакових вхідних рядків (у разі використання тих самих ключів). У рандомізованих схемах необхідно забезпечити непередбачуваність випадкових чисел.

У свою чергу, детерміновані схеми розподіляються на схеми ЕЦП одноразового застосування (*one-time*) і схеми ЕЦП багаторазового застосування (*multiple-use*).

Нарешті, у ISO/IEC 14888-3 описується два типи схем. По-перше, це схеми на основі використання проблеми дискретного логарифма, а саме: схема DSA, схема Pointcheval-Vaudenay і схема ECDSA (схема DSA на еліптичних кривих). По-друге, це схеми, стійкість яких заснована на проблемі факторизації. У стандарті подано: схему підпису за ISO/IEC 9796-1 з використанням гешування і схема ESIGN.

Схеми підпису на основі використання ідентифікаційної інформації. Схема підпису Гіллоу – Куїскуотера (GQ-схема)

У схемах формування підпису на основі ідентифікаційної інформації публічний ключ перевірки підпису формується з використанням ідентифікаційної інформації сторони, яка підписує. Таким чином, немає потреби у використанні сертифікатів відкритих ключів. Приватні (секретні) ключі генерації підпису повинна генерувати довірча третя сторона (ДТС). У таких схемах вона матиме доступ до всіх приватних ключів. У зв'язку із цим схема формування підпису на основі використання ідентифікаційної інформації може використовуватися не для всіх застосувань. Найчастіше вона реалізується в закритих доменах безпеки, наприклад, усередині великої компанії або в корпоративних закритих мережах, де існує "природна" довірча сторона.

ISO/IEC 14888-2 визначає три схеми підпису, що належать до класу рандомізованих схем і є різними варіантами схеми підпису Гіллоу – Куїскуотера (*Guillou – Quisquater*). В основу GQ-схеми підпису покладено використання ідентифікаційного протоколу GQ. Схема підпису, визначена в ISO/IEC 14888-2, допускає обов'язкове залучення ДТС.

Моделі пакетного ліцензування:

1) *ліцензії за кількістю комп'ютерів*, у яких визначено, на якій конкретно кількості комп'ютерів може використовуватися програма; тут же можна згадати необмежені ліцензії, що дозволяють використовувати програму на всіх комп'ютерах, що належать цій організації, незалежно від того, де вони знаходяться;

2) *ліцензії за кількістю мережевих робочих місць* – визначено граничну кількість користувачів у мережі, які можуть одночасно працювати із програмою або підключатися до сервера в мережі, включаючи необмежені ліцензії, що дозволяють застосовувати програму на всіх комп'ютерах, підключених до однієї локальної мережі або до одного сегмента мережі;

3) *територіально обмежені ліцензії* – визначено територіальні межі (наприклад, будівля, населений пункт, регіон), у межах яких програму може вільно використовуватися співробітниками організації; відповідно, для регіональних підрозділів організації потрібно придбати аналогічні додаткові ліцензії;

4) *персональне ліцензування* – допускається відкріплення ліцензій від пулу ліцензій підприємства для роботи співробітників будинку або у відрядженнях; як тільки людина перестає бути співробітником цієї організації, вона втрачає право використовувати програму.

Похідними від пакетних ліцензій є схеми так званого відкритого ліцензування (відкриті ліцензії), які полягають у тому, що, розмістивши одноразово велике замовлення на ПЗ, організація надалі отримує можливість закуповувати програми з фіксованою знижкою.

Особливим типом ліцензій з розширеними умовами можна визнати ліцензії, що супроводжують інструментальні засоби розроблення ПЗ і "набори розробника" (*SDK*). Згідно з такими ліцензіями, користувачам може бути надано право без виплати додаткової винагороди включати до створюваних продуктів окремі типові приклади, підготовлені правопласником (зразок коду), і розповсюджувати разом зі своїми продуктами бібліотеки у вигляді об'єктного коду або навіть складні "движки" (поширювані компоненти).

Основні моменти використання стандартних ліцензій

На відміну від традиційної купівлі-продажу примірників передача матеріального носія в таких угодах має другорядне значення або повністю відсутня, програма та оновлення до неї взагалі можуть постачатися мережею.

Використання програми кінцевим користувачем, як правило, не виходить за межі внутрішнього (у межах організації та її афілійованих осіб) використання, користувач не може отримувати дохід від розпорядження майновими правами на саму програму (традиційні авторські договори зазвичай передбачають передачу прав саме з метою їх комерційної експлуатації).

Умови ліцензійних угод стандартизовано, вони не підлягають погодженню з користувачем і зміні.

Стандартні ліцензії можуть допускати використання програм відразу кількома особами, наприклад декількома афілійованими організаціями (така багатосуб'єктність також нетипова для авторських договорів).

Програмні продукти часто визначаються у формі ліцензій, які присутні окремими рядками у прайс-листах постачальників ПЗ і самі стають об'єктом купівлі-продажу, до того ж кінцевий користувач може "купувати" ліцензії не безпосередньо у правовласника, а в різних посередників.

Практичне заняття 5 Засоби індивідуалізації

5.1. Мета завдання – ознайомлення з основними вимогами використання товарного знака та знака обслуговування, їх захисту.

5.2. Рекомендації щодо підготовки до виконання:

- проаналізувати загальні вимоги щодо правового кола охорони прав на товарний знак та знак обслуговування;
- визначити основні засади щодо захисту товарного знака та знака обслуговування, місця їх використання.

5.3. Рекомендації щодо підготовки та виконання практичного завдання.

Фірмові назви

Із-поміж об'єктів виняткових прав на засоби індивідуалізації, у першу чергу, називають фірмові назви юридичної особи. Фірмове найменування призначене для індивідуалізації учасників цивільного обороту. Як ім'я та

прізвище індивідуалізує фізична особа, так фірмове найменування індивідуалізує юридичну особу.

Фірмові найменування (найменування юридичної особи) складається із двох частин – зазначення на організаційно-правової форми і власне унікального найменування юридичної особи (ТОВ "Самока", ЗАТ "Розумниці", АНО "Інтернет і Право", ГУП "ніверситет" тощо .), а в передбачених законом випадках додатково має вказуватися характер діяльності юридичної особи. Наприклад, "банк" для відповідних кредитних організацій.

Юридична особа, фірмове найменування якого зареєстровано в установленому порядку, має виключне право на його використання. Право на використання фірмового найменування може бути передано іншим особам, наприклад, на підставі договору комерційної концесії.

Особа, яка неправомірно використовує чуже зареєстроване фірмове найменування, на вимогу власника права на фірмове найменування зобов'язана припинити його використання і відшкодувати завдані збитки. Однак закон забороняє використання тільки "повного" фірмового найменування (тобто включає зазначення на організаційно-правової форми).

Товарні знаки та знаки обслуговування

Як засіб індивідуалізації товарів юридичних і фізичних осіб набули поширення спеціальні позначення, названі товарними знаками.

Товарні знаки дозволяють споживачеві орієнтуватися у всій різноманітності наданих товарів, визначати відмінності між аналогічними виробами і сприяють упевненості в тому, що створюване ними уявлення про продукт відповідає дійсності. Купуючи товари, що маркуються товарними знаками, покупці отримують більше інформації про виробника, продукт і його окремі властивості.

Товарний знак відіграє роль ефективного чинника, що сприяє підвищенню відповідальності виробників за якість своєї продукції й товарів.

Товарний знак і знак обслуговування – це позначення, призначені для індивідуалізації товарів, виконуваних робіт або послуг юридичних або фізичних осіб. Різниця між товарним знаком і знаком обслуговування полягає в тому, що перший призначений для індивідуалізації товарів, а інший – для індивідуалізації послуг. Правовий режим цих понять практично однаковий, тому далі буде використовуватися термін "товарний знак".

Оскільки сфер комерційної діяльності досить багато, то було б недоцільно реєструвальному органу реєструвати один товарний знак на всі

сфери діяльності. У зв'язку із цим спочатку на національному, а потім і на міжнародному рівні було ухвалено єдина Міжнародну класифікацію товарів і послуг (МКТП). На сьогодні вона складається із 45 класів. Реєструючи товарний знак, заявник указує, за яким класом (або класів) здійснюється реєстрація. Правовласник матиме правову охорону свого товарного знака тільки за класом реєстрацій.

Необхідними умовами для охорони товарних знаків є наявність умовного позначення (це може бути словесне, графічне або інше позначення) і новизна.

Новими товарними знаками будуть вважатися такі товарні знаки, які за своєю суттю не є тотожними або схожими до ступеня змішування з:

товарними знаками, раніше зареєстрованими чи заявленими на реєстрацію в Україні щодо однорідних товарів або послуг, тобто за одним і тим же класом МКТП;

загальновідомими товарними знаками, що охороняються на підставі міжнародних договорів;

відомими на території України фірмовими найменуваннями;

найменуваннями місць походження товарів.

За формою свого вираження товарні знаки можуть бути словесними, образотворчими, об'ємними, комбінованими та іншими (ст. 5 Закону "Про товарні знаки ..."). Під іншими слід розуміти звукові, світлові та ті, що сприймаються органами нюху.

Позначення можна вважати товарним знаком лише тоді, якщо воно у встановленому законом порядку зареєстровано. За загальним правилом лише з моменту офіційного визнання позначення товарним знаком можна говорити про нього як про самостійний об'єкт правової охорони. Порядок реєстрації встановлено Укрпатентом.

Словесний товарний знак (слова, сполучення літер, що мають словесний характер, словосполучення, пропозиції, інші одиниці мови, а також їх поєднання) зазвичай поданий у вигляді оригінального слова, словосполучень і фраз.

Образотворчий товарний знак (зображення живих істот, предметів, природних та інших об'єктів, а також фігури будь-яких форм, композиції ліній, плям, фігур на площині) – це позначення у вигляді різноманітних позначок, малюнків, орнаментів, символів, зображень всіляких предметів тощо. Вони можуть являти собою конкретні й абстрактні зображення, символи, а також оригінальні композиції.

Об'ємний товарний знак (тривимірні об'єкти, фігури та комбінації ліній, фігур) – це знак, що становить тривимірний об'єкт, форма якого безпосередньо не зумовлена функціональним значенням. Об'ємний товарний знак найчастіше – це форма самого виробу (наприклад, мило, шоколад, виконані у вигляді казкових тварин), зовнішній вигляд пляшок (наприклад, *Coca-Cola*), коробок, оригінальних упаковок тощо. До того ж форма не повинна мати функціонального призначення.

Звуковий товарний знак призначений для сприйняття органами слуху, але не повинен належати до людської мови. Прикладами звукових товарних знаків можуть бути позивні радіостанцій, фрагменти заставок телепередач та ін.

Світловий (колірний) товарний знак являє собою світлові ефекти, які утворюються завдяки поєднанню кольорів і здатні вирізняти товар. Найчастіше під цим видом товарного знака слід розуміти кольорове оформлення упаковки або незвичайне колірне виконання самого товару, не пов'язане з його призначенням.

Товарні знаки розрізняють за належністю. Залежно від належності різним правовласникам розрізняють:

індивідуальні товарні знаки (zareєстровані на ім'я конкретної юридичної особи або фізичної особи, що займається підприємницькою діяльністю);

колективні товарні знаки (призначені для позначення товарів, вироблених та/або реалізованих об'єднаннями організацій, і які мають однакові якісні або інші загальні характеристики).

Особливо виділяють загальновідомі товарні знаки. Загальновідомими визнаються товарні знаки, які в результаті їх інтенсивного використання стали на зазначену в заяві дату в Україні широко відомими серед відповідних споживачів щодо товарів певної юридичної або фізичної особи.

Процедура реєстрації товарного знака достатньо тривала і дорога. Крім того, вона має ряд істотних обмежень. Перш за все, власником виключного права на товарний знак (правовласником) може бути юридична особа або фізична особа, що здійснює підприємницьку діяльність. Крім того, законодавство містить ряд підстав для відмови в реєстрації:

по-перше, не допускається реєстрація як товарних знаків позначок, що не мають розпізнавальної здатності або складаються лише з елементів, що увійшли до загального вжитку для позначення товарів певного виду; є загальноприйнятими символами і термінами; характеризують товари, у тому числі вказують на їх вигляд, якість, кількість, властивість, призначення, цінність, а також на час, місце, спосіб виробництва або збуту;

по-друге, не може бути зареєстровано (крім як за згодою відповідного правовласника) як товарні знаки позначок, тотожних або подібних до ступеня змішування з товарними знаками інших осіб, заявленими на реєстрацію (якщо заявки на них не відкликано) ті, що перебувають під охороною в Україні, у тому числі відповідно до міжнародного договору України щодо однорідних товарів і мають більш ранній пріоритет; товарними знаками інших осіб, визнаними загальновідомими в Україні товарними знаками щодо однорідних товарів;

по-третє, не допускається реєстрація як товарних знаків позначок, що становлять або містять елементи, що є хибними або здатними ввести в оману споживача щодо товару або його виробника; суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності та моралі;

по-четверте, не може бути зареєстровано як товарні знаки позначок, тотожних тим, що перебувають під охороною в Україні, фірмові назви (його частини) щодо однорідних товарів, права на які в Україні інші особи набули раніше дати пріоритету реєстрованого товарного знака; назві відомого в Україні на дату подання заявки твору науки, літератури чи мистецтва, персонажу або цитаті з такого твору, твору мистецтва чи його фрагменту без згоди власника авторського права або його правонаступника, якщо прав на ці твори набули раніше дати пріоритету реєстрованого товарного знака; прізвищу, імені, псевдоніму або похідному від них позначенню;

по-п'яте, не може бути зареєстровано як товарні знаки щодо будь-яких товарів позначок, тотожних або подібних до ступеня змішування з назви місць походження товарів, що охороняють, відповідно до Закону, за винятком випадків, якщо ці позначки включено як елементи, що охороняються у товарні знаки, зареєстровані на ім'я осіб, які мають право на користування такими найменуваннями;

по-шосте, не допускається реєстрація як товарних знаків позначок, що складаються лише з елементів, що становлять скорочені або повні назви міжнародних міжурядових організацій та інші відзнаки, або схожих із ними до ступеня змішування позначок. Такі елементи може бути включено як елементи, що охороняють товарний знак, якщо на це є згода відповідного компетентного органу;

по-сьоме, не допускається реєстрація як товарних знаків позначок, тотожних та схожих з офіційними назви особливо цінних об'єктів культурної спадщини народів України або об'єктів всесвітньої культурної та

природної спадщини, якщо таку реєстрацію здійснюють на ім'я осіб, які не є їх власниками і не мають згоди власників або осіб, уповноважених на це власниками, на реєстрацію таких позначок як товарних знаків.

Назва місця походження товару

Назва місця походження товару – це позначка, що становить або містить сучасне або історичну назву країни, населеного пункту, місцевості або іншого географічного об'єкта або похідну від такої назви і стала відомою в результаті його використання щодо товару, особливі властивості якого виключно або головним чином визначаються за характерними для цього географічного об'єкта природними умовами та/або людськими факторами.

Не визнається назва місця походження товару позначення, яке хоча і становить або містить назву географічного об'єкта, але увійшла до загального вжитку як позначка товару певного виду, не пов'язана з місцем його виготовлення.

Для визнання позначки назва місця походження товару необхідне дотримання ряду умов:

по-перше, позначка має містити пряму або непряму вказівку на те, що товар походить із конкретної країни, області чи місцевості;

по-друге, зв'язок позначки товару з його особливими властивостями, які є характерними для даного географічного об'єкта;

по-третє, його реєстрація. Основною відмінністю такого засобу індивідуалізації, як "найменування місця походження товару", є те, що право на його використання може отримати будь-яка особа, що відповідає певним вимогам (наприклад, виробляють певні товари в даному регіоні), причому таке право не матиме монопольного характеру (тобто таке ж право може мати інша особа, відповідно до цих же вимог).

Свідоцтво про назву місця походження товару діє протягом десяти років із дати подання заявки до органу виконавчої влади з інтелектуальної власності. Термін дії свідоцтва може бути продовжений за заявою власника свідоцтва та за умови подання ним висновку компетентного органу, у якому підтверджується, що власник свідоцтва виробляє в межах відповідного географічного об'єкта товар, що володіє зазначені в реєстрі властивості.

Використанням товарного знака вважається застосування його на товарах, для яких товарний знак зареєстрований, і/або їх упаковці правовласником або особою, якій таке право надано на основі ліцензійного договору. Використанням може бути визнано також застосування товарного знака в рекламі, друкованих виданнях, на офіційних бланках, вивісках, під час демонстрації експонатів на виставках і ярмарках, що проводяться в Україні, за наявності поважних причин незастосування товарного знака на товарах та/або їх упаковці.

Використанням назви місця походження товару вважається застосування його на товарі, етикетках, упаковці, у рекламі, проспектах, рахунках, бланках та іншій документації, пов'язаній із уведенням товару в цивільний обіг.

Використання товарного знака (знака обслуговування) і місця походження товару

Власник товарного знака має виключні права на нього. Правовласник має право використовувати товарний знак і забороняти використання товарного знака іншими особами. Ніхто не може використовувати товарний знак, що охороняють в Україні, без дозволу правовласника. Відповідно до Закону "Про товарні знаки ...", порушенням виключного права правовласника (незаконним використанням товарного знака) визначаються використання без його дозволу в цивільному обігу на території України товарного знака або схожої з нею до ступеня змішування позначки щодо товарів, для індивідуалізації яких товарний знак зареєстрований, або однорідних товарів, у тому числі розміщення товарного знака або схожої з нею до ступеня змішання позначки:

на товарах, на етикетках, упаковках цих товарів, які виробляються, пропонуються до продажу, продаються, демонструються на виставках і ярмарках або іншим чином уводяться у цивільний обіг на території України, зберігаються та/або перевозяться із цією метою чи ввозяться на територію України;

під час виконання робіт, надання послуг;

на документації, пов'язаній із уведенням товарів у цивільний обіг;

у пропозиціях до продажу товарів;

у мережі Інтернет, зокрема в доменному імені та інших способах адресації.

Відповідно до чинного законодавства, правову охорону товарного знака може бути припинено достроково щодо всіх або частини товарів, у зв'язку з невикористанням товарного знака безперервно протягом будь-яких трьох років після його реєстрації. Заяву про дострокове припинення правової охорони товарного знака у зв'язку з його невикористанням може бути подано будь-якою особою в Палату з патентних спорів після закінчення зазначених трьох років за умови, якщо цей товарний знак не було використано до подання такої заяви. Докази використання товарного знака надає правовласник. Під час вирішення питання про дострокове припинення правової охорони товарного знака у зв'язку з його невикористанням може бути взято до уваги наведені правовласником докази того, що товарний знак не використовувався за не залежних від нього обставини.

Крім судового врегулювання спору, пов'язаного з товарним знаком, існує ще одна правова форма – так зване "позасудове врегулювання спору". Звернення до позасудових органів можливо, якщо це прямо передбачено законом.

Відповідно до чинного законодавства, органом, що здійснює позасудове врегулювання спорів у сфері товарних знаків, є Укрпатент із патентних спорів Українського агентства з патентів і товарних знаків. У цій сфері до її компетенції входять такі спори:

заперечення проти рішення, ухвалене за результатами формальної експертизи заявки на реєстрацію товарного знака і знака обслуговування (далі – товарний знак), реєстрацію та надання права на користування найменуванням місця походження товарів або надання права на користування вже зареєстрованим назви місця походження товару, про відмову у поданні її на розгляд;

заперечення проти рішення експертизи заявленої позначки за заявкою на реєстрацію товарного знака, реєстрацію та надання права користування назви місця походження товарів або на надання права користування вже зареєстрованим назви місця походження товару, а також рішення про надання або про відмову в наданні охорони, здійсненої, відповідно до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 року або Протоколу до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, прийнятого в Мадриді 27 червня 1989 року;

заперечення проти рішення про визнання відкликаною заявки на реєстрацію товарного знака, реєстрацію та надання права на

користування назви місця походження товарів або надання права на користування вже зареєстрованим назви місця походження товару;

заперечення проти надання правової охорони товарному знаку, назви місця походження товару, видачі свідоцтва про право на користування назви місця походження товару, дії на території України виробленої у СРСР реєстрації товарного знака, знака обслуговування, а також надання охорони міжнародній реєстрації знака на території України;

заперечення проти надання правової охорони товарному знаку на ім'я агента або представника особи, яка є власником виключного права на цей товарний знак в одній із держав-учасниць Паризької конвенції з охорони промислової власності від 20 березня 1883 року;

заяву про дострокове припинення правової охорони товарного знака в разі перетворення зареєстрованого товарного знака в позначку, яка увійшла до загального вжитку як позначка товарів певного виду;

заяву про дострокове припинення правової охорони товарного знака, а також дострокове припинення правової охорони міжнародної реєстрації знака на території України у зв'язку з невикористанням товарного знака безперервно протягом будь-яких трьох років після його реєстрації або надання правової охорони міжнародній реєстрації знака на території України;

заяву про припинення правової охорони назви місця походження товару і дії свідоцтва про право на користування назви місця походження товару або про припинення дії свідоцтва про право на користування назви місця походження товару.

До компетенції суду в цій сфері віднесено вирішення спорів про:

порушення виключного права на товарний знак;

дострокове припинення правової охорони колективного знака у наслідок його використання на товарах, які не мають єдиних якісних чи інших єдиних характеристик;

укладання та виконання ліцензійного договору та договору про передачу виключного права на товарний знак (договору про відмову товарного знака);

незаконне використання назви місця походження товару;

авторство винаходу, корисної моделі, промислового зразка.

Крім "традиційних" форм порушень прав правовласників, усе частіше виникають правопорушення, пов'язані з використанням товарного знака в доменному імені комп'ютерної мережі Інтернет.

Технічно *домен* – частина ієрархічних імен мережі Інтернет, що обслуговується набором серверів доменних імен (*DNS*) та централізовано адмініструється.

Юридично *доменне ім'я* (домен) – це унікальне символічне ім'я, призначене для індивідуалізації інформаційних ресурсів у доменній зоні міжнародної комп'ютерної мережі Інтернет.

Основне призначення доменного імені, як і товарного знака, – індивідуалізація товарів, виконуваних робіт або послуг юридичних або фізичних осіб тільки в мережі Інтернет, і стосується це інформаційних ресурсів (сайтів).

Щодо доменів, зареєстрованих у доменних зонах загального користування (.com, .net, .org, .biz, .info і т. ін.), а також у деяких національних зонах можливе використання унікальної, позасудової процедури вирішення доменних спорів, розробленої Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (*ВОІВ*) і заснованої на Політиці розв'язання доменних спорів (Uniform доменне ім'я вирішення спорів політика, *UDRP*) і Правилах розв'язання доменних спорів *UDRP*.

Політикою і Правилами створено принципово нову систему позасудового врегулювання спорів для розгляду випадків реєстрації доменів зі свідомо недобросовісними намірами. Використовуючи цю систему, сформовані в межах спеціальних Арбітражних центрів комісії виносять рішення у спорі власника товарного знака та власника східного доменного імені. Легітимність рішень забезпечується стандартним застереженням у договорі про реєстрацію доменного імені, відповідно до якої власник доменного імені дає згоду на подібного роду розгляд.

Із моменту набрання чинності в силу зазначених документів було акредитовано кілька центрів, уповноважених розглядати спори про домени. Понад 90 % розглядів припадають на два з них: Арбітражний і Посередницький центр всесвітньої організації інтелектуальної власності (*World Intellectual Property Organization Arbitration and Mediation Center*) і Національний арбітражний форум (*National Arbitration Forum*).

Кожен Арбітражний центр, крім Політики та Правил, керується власними Додатковими процедурними правилами, які встановлюють окремі процесуальні особливості розгляду арбітражними комісіями доменних спорів.

Дія Політики не спирається на норми національного права якоїсь держави у світі. Відсутні й міжнародні договори, що прямо передбачають застосування її положень. Правовою основою застосування Політики є договір між уповноваженою *ICANN* реєстраційною організацією та адміністратором домену, у якому ясно виражено згоду останнього брати участь в "обов'язковому адміністративному процесі". Інакше кажучи, Політика та Правила є обов'язковими договірними умовами, введеними особою, яка надає послугу, тобто в кінцевому рахунку *ICANN* як організації, що забезпечує технічний бік функціонування Інтернету.

Політика є частиною договору про реєстрацію доменного імені, що містить посилання на неї та встановлює умови у зв'язку з можливими суперечками між заявником (адміністратором домену) і будь-якого іншого стороною, за винятком реєстратора, щодо реєстрації та використання доменного імені.

Політика передбачає, що, подаючи заяву на реєстрацію доменного імені або заяву на продовження або відновлення реєстрації доменного імені, заявник (адміністратор домену) підтверджує:

по-перше, усе, що ним зазначено в договорі про реєстрацію доменного імені, є повною і достовірною інформацією;

по-друге, йому невідомо, що реєстрація його доменного імені може порушити або іншим чином обмежити права третіх осіб;

по-третє, доменне ім'я не реєструється із незаконною метою;

по-четверте, доменне ім'я не буде використовуватися в порушення будь-яких законів і правил. Визначення того, чи є порушенням чиїхось прав реєстрація доменного імені, – обов'язок заявника (домену адміністратора).

Відповідно до Політики, реєстратор залишає за собою право скасувати реєстрацію, передати домен іншій особі або запровадити інші зміни до реєстраційних даних за таких обставин:

якщо, відповідно до встановлених Політикою правил від адміністратора домену (або довіреної особи) буде отримано письмові чи електронні інструкції на вчинення таких дій;

якщо реєстратором буде отримано ухвали або рішення суду, що має відповідну юрисдикцію, які потребують учинення певних дій;

якщо реєстратором буде отримано рішення адміністративної комісії, що містить у собі вимогу вчинити ці дії за умови, що рішення винесено

в адміністративному процесі, у якому адміністратор був однією зі сторін процесу та який був здійснений, відповідно до Політики;

відповідно до умов договору про реєстрацію доменного імені або за іншою юридичною підстав.

Політика встановлює обов'язок адміністратора домену брати участь в обов'язковому адміністративному процесі в разі, якщо третя особа (позивач) подасть скаргу, у якій укаже, що доменне ім'я адміністратора домену ідентичне або схоже до ступеня змішування з товарним знаком або знаком обслуговування, на який позивач має права, в адміністратора немає прав чи законних інтересів щодо зареєстрованого доменного імені, доменне ім'я було зареєстровано і він використовується його недобросовісно. Для того щоб досягти передачі доменного імені, заявнику (позивачу) необхідно довести сукупність трьох фактів:

по-перше, необхідно довести, що спірне доменне ім'я ідентичне або схоже до ступеня змішування з товарним знаком або знаком обслуговування, правовласником яких він є;

по-друге, необхідно довести, що у власника доменного імені немає прав чи законних інтересів щодо доменного імені;

по-третє, доменне ім'я було зареєстроване і використовується недобросовісно. Обставинами, що свідчать про те, що реєстрація та використання доменного імені є недобросовісними (третій елемент), визнають (перелік не є вичерпним):

вказівку на те, що відповідач зареєстрував або придбав доменне ім'я у першу чергу, із метою продажів, "здавання в оренду" або іншого передавання доменного імені позивачеві, який є власником товарного знака, або його конкуренту за суму, що перевищує підтверджені витрати відповідача, які стосуються реєстрації доменного імені;

вказівку на те, що відповідач зареєстрував доменне ім'я з метою не дати власникові товарного знака можливості відобразити знак у відповідному доменному імені, за умови, що такі дії порушником здійснювалися неодноразово;

вказівку на те, що відповідач зареєстрував доменне ім'я, у першу чергу, із метою завдання збитку діловим інтересам конкурента;

вказівку на те, що, використовуючи доменне ім'я, відповідач навмисно намагався залучити з комерційною метою користувачів Інтернету до

свого Інтернет-ресурсу, створюючи можливість того, що належний позивачеві знак буде сприйнятий як причетний до джерела існування, фінансування, організаційної належності, схвалення ресурсу відповідача або продукції (послуг), наданої за допомогою ресурсу відповідача.

Якщо позивач вважає, що реєстрацією домену порушені його права і він може обґрунтувати свою позицію, то він має право подати заяву в один з арбітражних центрів.

У відповідь на подану заяву протягом 20 днів з дати початку адміністративного розгляду відповідач (адміністратор домену) повинен направити в адміністративний центр відгук. У відгуку відповідач має довести сумлінність володіння доменним ім'ям. Підтвердженням сумлінності будуть доведеність одного з таких положень:

використання доменного імені або демонстрація підготовки до використання доменного імені або імені, йому ідентичного, для сумлінного пропозиції послуг або товарів до виникнення спору;

адміністратор домену (фізична або юридична особа) був широко відомий за доменним ім'ям, незалежно від наявності прав на однойменний товарний знак або знак обслуговування;

адміністратор домену використовує його назву із законною некомерційною або сумлінною метою без наміру мати комерційну користь шляхом переманювання споживачів через уведення їх в оману або дискредитацію товарного знака або знака обслуговування, щодо яких висунуть претензії;

будь-який товарний знак (знак обслуговування) має якусь цінність, і це можна використовувати. У числі основних форм передачі прав на товарний знак: поступка, ліцензія, франчайзинг.

Поступка товарного знака. Виключне право на товарний знак щодо всіх або частини товарів, для яких він зареєстрований, може бути передане правовласником іншій юридичній особі або фізичній особі що здійснює підприємницьку діяльність за договором про передачу виключного права на товарний знак (договору про поступку товарного знака). Поступка товарного знака не допускається, якщо вона може стати причиною введення в оману споживача щодо товару або його виробника. Однак це не включає випуск товарів неналежної якості новим правовласником.

Ліцензійний договір. Право на використання товарного знака може бути надано правовласником (ліцензіаром) іншій юридичній особі або здійснює підприємницьку діяльність фізичній особі (ліцензіату) за ліцензійним договором щодо всіх або частини товарів, для яких він зареєстрований. Ліцензійний договір повинен містити умову про те, що якість товарів ліцензіата буде не нижчою від якості товарів ліцензіара і що ліцензіар здійснюватиме контроль за виконанням цієї умови. На відміну від поступки товарного знака, якість продукції, що випускається, тут буде мати значення. Зміст договорів аналогічно договорам про відступлення патентних прав. Договір про передачу виключного права на товарний знак (договір про поступку товарного знака) і ліцензійний договір реєструються в державному органі виконавчої влади з інтелектуальної власності. Без цієї реєстрації зазначені договори вважаються недійсними.

Франчайзинг, який у нашому законодавстві набрав форми комерційної концесії. "Франчайзинг" (від англ. franchise – пільга, привілей) означає угоду, за якою одна компанія (франчайзер) надає іншій право брати участь у господарській діяльності з використанням товарного знака франчайзера. Точно кажучи, термін "франчайзинг", що прийшов до нас із Заходу, не повністю тотожний комерційній концесії. У країнах з англосаксонською системою права ним позначаються угоди щодо використання торговельних марок, а це більш широке поняття, ніж зареєстрований товарний знак.

За договором комерційної концесії одна сторона (правовласник) зобов'язується надати іншій стороні (користувачеві) за винагороду на термін або без зазначення терміну право використовувати в підприємницькій діяльності користувача комплекс виключних прав, що належать правовласнику, у тому числі право на фірмову назву і/або комерційне позначення правовласника, комерційну інформацію, а також інші, передбачені договором об'єкти виключних прав – товарний знак, знак обслуговування тощо.

Договір комерційної концесії передбачає використання комплексу виключних прав, ділової репутації та комерційного досвіду правовласника в певному обсязі (зокрема зі встановленням мінімального і/або максимального обсягу використання), із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери підприємницької діяльності (продаж товарів, отриманих від правовласника або вироблених користу-

вачем, здійснення іншої торговельної діяльності, виконання робіт, надання послуг).

За незаконне використання товарного знака (знака обслуговування), найменування місця походження товару чинним законодавством передбачено різні заходи відповідальності.

Цивільно-правова. Захист цивільних прав від незаконного використання товарного знака, крім вимог про припинення порушення або стягнення завданих збитків, слід здійснювати також шляхом публікації судового рішення, із метою відновлення ділової репутації потерпілого, а також вилучення за рахунок порушника з контрафактних товарів етикеток, упаковок незаконно використовуюваного товарного знака або схожої з нею до ступеня змішування позначки або знищення за рахунок порушника контрафактних товарів, етикеток, упаковок у разі неможливості вилучення з них незаконно використовуюваного товарного знака або схожої з нею до ступеня змішування позначки, за винятком випадків повернення цих контрафактних товарів, етикеток, упаковок у дохід держави або їх передавання правовласнику за його заявою за рахунок відшкодування збитків або з метою їх подальшого знищення.

Особа, яка незаконно використовує зареєстровану назву місця походження товару або схожу з таким найменуванням позначку, зобов'язана на вимогу власника свідоцтва право про користування назви місця походження товару, державного органу, прокурора чи громадської організації:

1. Припинити його використання, а також відшкодувати завдані збитки, відповідно до цивільного законодавства.

2. Опублікувати судове рішення, із метою відновлення ділової репутації потерпілого.

3. Вилучити з контрафактних товарів, етикеток, упаковок незаконно використовуюване назву місця походження товару, або схожу з нею до ступеня змішування позначку, або знищити контрафактні товари, етикетки, упаковки в разі неможливості вилучення з них незаконно використовуюваної назви місця походження товару або подібної до неї за ступеням змішування позначки.

Адміністративна відповідальність. Незаконне використання чужого товарного знака, знака обслуговування, назва місця походження

товару або схожих із ними позначок для однорідних товарів тягне за собою накладення адміністративного штрафу на громадян у розмірі від 15 до 20 мінімальних розмірів оплати праці з конфіскацією предметів, що містять незаконне відтворення товарного знака, знака обслуговування, назва місця походження товару; на посадових осіб – від 30 до 40 мінімальних розмірів оплати праці з конфіскацією предметів, що містять незаконне відтворення товарного знака, знака обслуговування, найменування місця походження товару; на юридичних осіб – від 300 до 400 мінімальних розмірів оплати праці з конфіскацією предметів, що містять незаконне відтворення товарного знака, знака обслуговування, назва місця походження товару.

Кримінальна відповідальність. Незаконне використання чужого товарного знака, знака обслуговування, найменування місця походження товару або схожих із ними позначок для однорідних товарів, якщо це діяння скоєно неодноразово або заподіяло великий збиток, карається штрафом у розмірі до 200 тисяч гривень, або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до 18 місяців, або обов'язковими роботами на термін від 180 до 240 годин, або виправними роботами на термін до двох років.

Теми для обговорення

1. Поняття інтелектуальної власності.
2. Об'єкти права інтелектуальної власності.
3. Поняття авторського права і знак захисту.
4. Поняття суміжних прав і знак захисту.
5. Поняття промислової власності.
6. Що таке патент, для чого і ким видається в Україні?
7. На які види промислової власності видається патент і на який термін?
8. На які види промислової власності видається свідоцтво і на який термін?
9. Рівні винахідницьких задач. Дати приклади (бажано по своїй спеціальності).
10. Стадії рішення винахідницьких задач.
11. Етапи розробки винаходу й умова успішного переходу до наступного етапу.
12. Що визнається винаходом, який охоронний документ видається в Україні і на який термін?
13. Джерела інформації для визначення рівня техніки.
14. Вимога єдності винаходу.
15. Як установлюється пріоритет винаходу?
16. Які пропозиції не визнаються винаходами?
17. Що таке корисна модель і умови її патентоспроможності?
18. Об'єкти винаходів.
19. Основні ознаки винаходу на пристрій.
20. Основні ознаки винаходу на спосіб.
21. Основні ознаки винаходу на речовину.
22. Що таке штами мікроорганізмів?
23. Автори і власники охоронних документів на винаходи.
24. Авторська винагорода від застосування винаходу (розміри і терміни одержання).
25. Авторська винагорода від застосування промислового зразка (розміри і терміни одержання).
26. Авторська винагорода від застосування раціоналізаторської пропозиції (розміри і терміни одержання).
27. Види патентної документації.
28. Які основні бібліографічні дані на винахід по стандарті BOIB?

29. Що таке аналог і прототип? Способи вибору прототипу.
30. Національні класифікації винаходів (НКВ).
31. Міжнародна патентна класифікація (МПК). Розділи і структура МПК.
32. Мети патентного пошуку.
33. Джерела патентної інформації.
34. Патентні дослідження: мета і задачі.
35. Для чого використовуються дані звітів про патентні дослідження.
36. Державна система патентної інформації.
37. Використання патентної інформації при створенні й освоєнні нової техніки.
38. Об'єкт патентного дослідження.
39. Патентний формуляр, його зміст.
40. Види патентного пошуку.
41. Критерії і методи оцінки винаходів при впровадженні нової техніки.
42. Структура формули винаходу на пристрій. Навести приклад.
43. Структура формули винаходу на спосіб. Навести приклад.
44. Структура формули винаходу на речовину. Навести приклад.
45. Одноланкові і багатоланкові формули винаходів. Навести приклад.
46. Структура формули винаходу на застосування пристрою, способу, речовини, штаму по іншому призначенню.
47. Особливості формули винаходу на пристрій.
48. Особливості формули винаходу на спосіб.
49. Особливості формули винаходу на речовину.
50. Особливості формули винаходу на штам мікроорганізму.
51. Що заповнюється в заяві автором (заявником) для відправлення матеріалів заявки на об'єкт промислової власності в Укрпатенті?
52. Перелік матеріалів при подачі заявки на винахід (корисну модель).
53. Як формулюється задача в розділі опису "Сутність винаходу"?
54. Алгоритм (послідовність) опису винаходу на пристрій.
55. Алгоритм (послідовність) опису винаходу на спосіб.
56. Алгоритм (послідовність) опису винаходу на речовину.
57. Структура реферату на винахід.
58. Основні вимоги до ілюстративних матеріалів на винахід.
59. Порядок розгляду заявки на винахід. Експертиза власне кажучи.
60. Перелік матеріалів при подачі заявки на промисловий зразок.
61. Міжнародна класифікація промислових зразків (МКПЗ).

62. Алгоритм (послідовність) опису промислового зразка.
63. Основні вимоги до ілюстративних матеріалів на промисловий зразок.
64. Порядок розгляду й експертизи заявки на промисловий зразок.
65. Перелік матеріалів при подачі заявки на товарний знак.
66. Міжнародна класифікація товарів та послуг (МКТП).
67. Графічне оформлення товарного знаку.
68. Принципи захисту нерозкритої науково-технічної інформації.
69. Поняття "ноу-хау" і можливості його захисту.
70. Що така опційна угода?
71. Оформлення опису "ноу-хау".
72. Структура "ноу-хау" на пристрій.
73. Структура "ноу-хау" на технологію.
74. Структура "ноу-хау" на чи алгоритм інший метод виконання розумових операцій.
75. Реєстрація "ноу-хау".
76. Реалізація "ноу-хау".
77. Хто такі ліцензіар і ліцензіат?
78. Види ліцензій по категорії переданих прав і інші.
79. Види ліцензійної винагороди.
80. Що таке ліцензійний договір?
81. Основні розділи ліцензійного договору.
82. Поняття й ознаки раціоналізаторської пропозиції.
83. Оформлення раціоналізаторської пропозиції.
84. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ).
85. Паризька конвенція по охороні промислової власності.
86. Договір про патентну кооперацію (РСТ).
87. Євразійська патентна конвенція (ЕАПК).
88. Склад заявки на державну реєстрацію прав автора на добутки науки, літератури і мистецтва.
89. Державна реєстрація ліцензійного договору.
90. Що таке право попереднього користування?
91. Що таке право після користування?
92. Термін дії авторських прав.
93. Термін дії суміжних прав.
94. Що таке контрафактна продукція?
95. Особливості заявки на реєстрацію прав автора на комп'ютерні програми і бази даних.

96. Що не може бути об'єктом винаходу?
97. Що не може бути об'єктом промислового зразка?
98. Що не може бути знаком для товарів і послуг?
99. Що таке топографія інтегральних мікросхем?
100. Що таке фірмове найменування?
101. Ієрархія опису технічної системи.
102. Поняття технічної системи і їхні типи по походженню.
103. Типи протиріч у системах.
104. Сутність і етапи методу морфологічного аналізу.
105. Сутність і етапи методу фокальних об'єктів.
106. Сутність методу АРВЗ (алгоритм розв'язання винахідницьких задач).
107. Сутність ОЕМ (узагальненого евристичного методу).
108. Класифікація методів пошуку нових технічних рішень.
109. Життєвий цикл технічної системи.
110. Сутність фреймової моделі.

Рекомендована література

1. Драпак Г. Основи інтелектуальної власності : навч. посіб. / Г. Драпак, М. Скиба. – Хмельницький : ТУП, 2003. – 135 с.
2. Дроб'язко В. С. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / В. С. Дроб'язко, Р. В. Дроб'язко. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 512 с.
3. Кожарская И. Ю. Патентное право : конспект лекций учебного курса / И. Ю. Кожарская. – К. : ЗАО "Институт интеллектуальной собственности и права", 2003. – 140 с.
4. Кузнецов Ю. М. Патентознавство та авторське право : підруч. / Ю. М. Кузнецов. – К. : Кондор, 2005. – 428 с.
5. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792 // Голос України. – 1994. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.golos.com.ua>.
6. Про власність : Закон України від 7 лютого 1991 року № 2690 // Голос України. – 1991. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.golos.com.ua>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони інтелектуальної власності : Закон України від 22 травня 2003 року № 850-IV // Голос України. – 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.golos.com.ua>.
8. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3769 // Голос України. – 1994. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://www.golos.com.ua>.
9. Сайт "Авторське право в Україні". – Режим доступу : <http://copyright.ua>.
10. Сайт Державного підприємства "Український інститут промислової власності". Головна сторінка. – Режим доступу : <http://www.uipv.org>.
11. Сайт Державного підприємства "Український інститут промислової власності". База даних та інформації. – Режим доступу : <http://base.ukrpatent.org/searchINV>.
12. Сайт Інституту інтелектуальної власності. Інформаційні ресурси. – Режим доступу : <http://www.iipl.ukrpatent.org>.
13. Сайт мережевої бібліотеки. Головна сторінка. – Режим доступу : <http://ru.wikisource.org/wiki>.
14. Сайт організації "Профі Вінс". Законодавство. – Режим доступу : <http://www.profiwins.com.ua>.

Закінчення додатка А

Прошу (просимо) прискорити публікацію заявки

Перелік документів, що додаються	Кількість арк.	Кількість прим.	
опис винаходу		3	Підстави щодо виникнення права на подання заявки й одержання патенту (без подання документів), якщо винахідник(и) не є заявником(ами): є документ про передачу прав винахідником(ами) або роботодавцем(ями) правонаступнику(ам) є документ про право спадкування
формула винаходу		3	
креслення та інші ілюстративні матеріали		3	
реферат		3	
документ про сплату збору за подання заявки		1	
документ, який підтверджує наявність підстав для зменшення збору або звільнення від сплати збору		1	
документ про депонування штаму		1	
копія попередньої заявки, яка підтверджує право на пріоритет		1	
переклад заявки українською мовою		3	
документ, який підтверджує повноваження довіреної особи (довіреність)			
інші документи:			
міжнародний звіт про пошук			
(72) Винахідник(и) Винахідник(и)-заявник(и) (повне ім'я)	Місце проживання та код держави згідно із стандартом BOIB ST. 3 (для іноземних осіб – тільки код держави)	Підпис(и) винахідника(ів)- заявника(ів)	
Я (ми) _____ <div style="text-align: center;">(повне ім'я)</div> _____			
прошу (просимо) не згадувати мене (нас) як винахідника(ів) при публікації відомостей стосовно заявки на видачу патенту			
Підпис(и) винахідника(ів)			
Підпис(и) заявника(ів) _____			
Дата підпису М. П.	Якщо заявником є юридична особа, то підпис особи, що має на це повноваження, із зазначенням посади скріплюється печаткою. Якщо всі винахідники виступають заявниками, то їх підписи наводяться за кодом (72).		

Примітка. Потрібне позначити значком "X".

Зразок патенту на корисну модель

(11) **39676**(19) **UA**(51) **МПК (2009)
G09C 1/00**

<p>(21) Номер заявки: u 2008 10865</p> <p>(22) Дата подання заявки: 03.09.2008</p> <p>(24) Дата, з якої є чинними права на корисну модель: 10.03.2009</p> <p>(46) Дата публікації відомостей про видачу патенту та номер бюлетеня: 10.03.2009, Бюл. № 5</p>	<p>(72) Винахідники: Кузнецов Олександр Олександрович (UA), Євсєєв Сергій Петрович (UA), Сергієнко Роман Вікторович (UA), Кавун Сергій Віталійович (UA), Король Ольга Григорівна (UA)</p> <p>(73) Власник: Євсєєв Сергій Петрович, вул.Ком.Корка,12,кв.212, м.Харків, 61148, Україна</p>
---	--

(54) Назва корисної моделі:

СПОСІБ КРИПТОГРАФІЧНОГО ПЕРЕТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

(57) Формула корисної моделі:

Спосіб криптографічного перетворення інформації, який полягає в тому, що інформаційна послідовність подається у вигляді 128-бітових блоків, які підлягають ітеративній обробці примітивними криптографічними перетвореннями: мікшування (mix) - за допомогою блоків мікшування стовпців (блоків MixColumn); підстановка (substitution) - за допомогою блоків підстановок (S-блоків); функціональні операції циклічного зсуву і додавання за модулем 2 - за допомогою відповідних пристроїв, який відрізняється тим, що на кожній ітерації криптографічного перетворення інформації застосовуються як блок MixColumn динамічно змінювані матриці мікшування, як S-блок - динамічно змінювані матриці підстановки та динамічно змінювані параметри циклічного зсуву, що задаються, наприклад, цикловим ключем.

(11) **39676**

Пронумеровано, прошито металевими
люверсами та скріплено печаткою
2 арк.

10.03.2009

Уповноважена особа

(підпис)

УКРАЇНА

 (19) UA (11) 39676 (13) U
 (51) МПК (2009)
 G09C 1/00

 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
 І НАУКИ УКРАЇНИ

 ДЕРЖАВНИЙ ДЕПАРТАМЕНТ
 ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
 ВЛАСНОСТІ

**ОПИС
 ДО ПАТЕНТУ
 НА КОРИСНУ МОДЕЛЬ**

 видається під
 відповідальність
 власника
 патенту

(54) СПОСІБ КРИПТОГРАФІЧНОГО ПЕРЕТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

1

(21) u200810865
 (22) 03.09.2008
 (24) 10.03.2009
 (46) 10.03.2009, Бюл.№ 5, 2009 р.
 (72) КУЗНЕЦОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ, UA, ЄВСЕЄВ СЕРГІЙ ПЕТРОВИЧ, UA, СЕРГІЄНКО РОМАН ВІКТОРОВИЧ, UA, КАВУН СЕРГІЙ ВІТАЛІЙОВИЧ, UA, КОРОЛЬ ОЛЬГА ГРИГОРІВНА, UA
 (73) ЄВСЕЄВ СЕРГІЙ ПЕТРОВИЧ, UA
 (57) Спосіб криптографічного перетворення інформації, який полягає в тому, що інформаційна послідовність подається у вигляді 128-бітових блоків, які підлягають ітеративній обробці примітивними

2

криптографічними перетвореннями: мікшування (mix) - за допомогою блоків мікшування стовпців (блоків MixColumn); підстановка (substitution) - за допомогою блоків підстановок (S-блоків); функціональні операції циклічного зсуву і додавання за модулем 2 - за допомогою відповідних пристроїв, який відрізняється тим, що на кожній ітерації криптографічного перетворення інформації застосовуються як блок MixColumn динамічно змінювані матриці мікшування, як S-блок - динамічно змінювані матриці підстановки та динамічно змінювані параметри циклічного зсуву, що задаються, наприклад, цикловим ключем.

Запропонована корисна модель відноситься до галузі криптографічного захисту інформації і може бути використана в засобах шифрування у системах обробки інформації для розширення їх можливостей.

Відомий спосіб криптографічного перетворення [1], який ґрунтується на тому, що інформаційна послідовність подається у вигляді 64 бітних блоків, які підлягають ітеративній обробці примітивними криптографічними перетвореннями: перестановка (permutation) - за допомогою блоків перестановок (P-блоків); підстановка (substitution) - за допомогою блоків підстановок (S-блоків); функціональні операції циклічного зсуву і додавання за модулем 2 - за допомогою відповідних пристроїв. Ітеративна обробка полягає у багатократному виконанні однакових груп перетворень, що забезпечують необхідні умови стійкості криптографічного перетворення: розсіювання (за допомогою P-блоків) та перемішування (за допомогою S-блоків) інформаційних даних.

Недоліком цього способу є те, що для криптографічного перетворення інформації використовуються фіксовані криптографічні перетворення (примітиви): у якості P-блоку виступає фіксована переставна матриця, у якості S-блоку - фіксована матриця підстановок, циклічний зсув виконується на фіксовану кількість елементів, що не дає змогу гнучко змінювати параметри криптографічної обробки та динамічно керувати процесом перемішування інформаційних даних.

Відомий удосконалений спосіб криптографічного перетворення [2], який ґрунтується на тому, що інформаційна послідовність подається у вигляді 128 бітних блоків, які підлягають ітеративній обробці примітивними криптографічними перетвореннями: мікшування (mix) - за допомогою блоків мікшування стовпців (блоків MixColumn); підстановка (substitution) - за допомогою блоків підстановок (S-блоків); функціональні операції циклічного зсуву і додавання за модулем 2 - за допомогою відповідних пристроїв. Ітеративна обробка полягає у багатократному виконанні однакових груп перетворень, що забезпечують необхідні умови стійкості криптографічного перетворення: розсіювання (за допомогою блоків MixColumn) та перемішування (за допомогою S-блоків) інформаційних даних.

Недоліком цього способу є те, що для криптографічного перетворення інформації використовуються фіксовані криптографічні перетворення (примітиви): у якості блоку MixColumn виступає фіксована матриця мікшування, у якості S-блоку - фіксована матриця підстановок, циклічний зсув виконується на фіксовану кількість елементів, що не дає змогу гнучко змінювати параметри криптографічної обробки та динамічно керувати процесом перемішування інформаційних даних.

Найбільш близьким, до запропонованого технічним рішенням, обраним як прототип, є спосіб криптографічного перетворення [3], який ґрунтується на тому, що інформаційна послідовність подається у вигляді 128 бітних блоків, які підлягають

(19) UA (11) 39676 (13) U

ітеративній обробці примітивними криптографічними перетвореннями: мікшування (mix) - за допомогою блоків мікшування стовпців (блоків MixColumn); підстановка (substitution) - за допомогою блоків підстановок (S-блоків); функціональні операції циклічного зсуву і додавання за модулем 2 - за допомогою відповідних пристроїв. У якості S-блоку виступає змінна інвертуєма матриця підстановок, що утворюються із використанням композиції чотирьох наступних перетворень.

1. Відображення елементів x поля $GF(2^8)$ у множину U елементів y поля $GF(2^m)$:

$$\phi: GF(2^8) \rightarrow U \subseteq GF(2^m), m \geq 8;$$

2. Отримання для кожного елемента у множини U мультиплікативно зворотнього елемента y^{-1} над полем $GF(2^m)$ з операціями по модулю незвідного многочлену $g(x)$, та формування з отриманих елементів $y^* = y^{-1}$ множини U^* . При цьому приймається, що якщо $y=0$, то $y^* = y^{-1} = 0$;

3. Відображення елементів y^* множини U^* у поле $GF(2^8)$:

$$\psi: U^* \rightarrow GF(2^8);$$

4. Виконання для кожного елемента $y^* \in U^*$ афінного перетворення над примітивним двійковим полем Галуа $GF(2)$, яке задається виразом:

$$\gamma = M \cdot y^* + \beta,$$

де M - інвертуєма матриця восьмого порядку; β - восьмирозрядний вектор-стовпець.

Тобто змінна інвертуєма матриця підстановок формується послідовним записом елементів $\gamma = M \cdot y^* + \beta = M \cdot \phi((\phi(x)^{-1})^*) + \beta$. При цьому правило формування відображення $\phi(x)$, незвідний многочлен $g(x)$, правило формування відображення $\psi(y^*)$, інвертуєма матриця M та восьмирозрядний вектор-стовпець β обираються відповідно до значення циклового ключа.

Недоліком способу-прототипу є те, що для криптографічного перетворення інформації використовуються фіксовані криптографічні перетворення (примітиви): у якості блоку MixColumn виступає фіксована матриця мікшування, циклічний зсув виконується на фіксовану кількість елементів, що не дає змогу гнучко змінювати параметри криптографічної обробки та динамічно керувати процесом перемішування інформаційних даних.

В основу корисної моделі поставлена задача створити спосіб криптографічного перетворення інформації який, за рахунок використання динамічно змінюваних параметрів криптографічних перетворень (примітивів) в залежності від значення циклового ключа зможе гнучко змінювати параметри криптографічної обробки та динамічно керувати процесом перемішування інформаційних даних.

Поставлена задача вирішується за рахунок використання динамічно змінюваних в залежності від значення циклового ключа матриць мікшування, матриць підстановок і параметрів циклічного зсуву.

Технічний результат, який може бути отриманий при здійсненні винаходу полягає в отриманні можливості гнучко змінювати параметри криптографічної обробки та динамічно керувати процесом перемішування інформаційних даних.

Сутність запропонованого способу криптографічного перетворення інформації полягає в тому,

що інформаційна послідовність подається у вигляді 128 бітних блоків, які підлягають ітеративній обробці примітивними криптографічними перетвореннями: мікшування (mix) - за допомогою блоків мікшування стовпців (блоків MixColumn); підстановка (substitution) - за допомогою блоків підстановок (S-блоків); функціональні операції циклічного зсуву і додавання за модулем 2 - за допомогою відповідних пристроїв.

У якості блоку MixColumn виступає змінна інвертуєма матриця мікшування M , яка формується в залежності від значення циклового ключа s (елемент кінцевого поля $GF(2)$ порядку 255):

$$M = \begin{pmatrix} s & s^2 & s^3 & s^4 \\ s^2 & s^4 & s^6 & s^8 \\ s^3 & s^6 & s^9 & s^{12} \\ s^4 & s^8 & s^{12} & s^{16} \end{pmatrix}, s \in \{0, 1\}.$$

Функціональна відповідність

$$b = \theta(a, s) = a \cdot M$$

створює перетворення MixColumn шляхом відображення:

$$\theta: CF(2^8)^4 \rightarrow CF(2^8)^4,$$

тобто вхідний 4-х байтний вектор

$$a = \{a_1, a_2, a_3, a_4\}, a_i \in GF(2^8), i = \overline{1,4}$$

перетворюється на вихідний 4-х байтний вектор

$$b = \{b_1, b_2, b_3, b_4\}, b_i \in GF(2^8), i = \overline{1,4}$$

за допомогою змінної матриці мікшування M , яка формується в залежності від значення циклового ключа.

У якості S-блоку виступає змінна інвертуєма матриця підстановок, що утворюються із використанням композиції чотирьох наступних перетворень.

1. Відображення елементів x поля $GF(2^8)$ у множину U елементів y поля $GF(2^m)$:

$$\phi: GF(2^8) \rightarrow U \subseteq GF(2^m), m \geq 8;$$

2. Отримання для кожного елемента у множини U і байтового значення циклового ключа $y \neq 0$ мультиплікативно зворотнього елемента $y^* = (y \cdot \gamma)^{-1}$ над полем $GF(2^m)$ з операціями по модулю незвідного многочлену $g(x)$, та формування з отриманих елементів y^* множини U^* . При цьому приймається, що якщо $y=0$, то $y^* = (y \cdot \gamma)^{-1} = 0$;

3. Відображення елементів y^* множини U^* у поле $GF(2^8)$:

$$\psi: U^* \rightarrow GF(2^8);$$

4. Виконання для кожного елемента $y^* \in U^*$ афінного перетворення над примітивним двійковим полем Галуа $GF(2)$, яке задається виразом:

$$\gamma = M \cdot y^* + \beta,$$

де M - інвертуєма матриця восьмого порядку; β - восьмирозрядний вектор-стовпець.

Тобто змінна інвертуєма матриця підстановок формується послідовним записом елементів $\gamma = M \cdot y^* + \beta = M \cdot \psi((\phi(x) \cdot \gamma)^{-1}) + \beta$. При ньому правило формування відображення $\phi(x)$, незвідний многочлен $g(x)$, правило формування відображення $\psi(y^*)$, інвертуєма матриця M та восьмирозрядний вектор-стовпець β обираються відповідно до значення циклового ключа.

У якості параметрів циклічного зсуву виступає значення циклового ключа λ , яке вказує на кількість елементів зсуву.

Цикловий ключ виробляється із ключа шифрування за допомогою алгоритму вироблення циклових ключів та генерується за допомогою розширення ключа. Розширений ключ являє собою лінійний масив 4-х байтових слів. Тобто на кожній ітерації криптографічного перетворення використовуються відповідні змінні параметри: правило формування матриці мішування, матриці підстановок і параметри циклічного зсуву, які можуть обиратися із великої множини відповідних значень. Це надає змогу у процесі криптографічного перетворення гнучко змінювати гнучко змінювати параметри криптографічної обробки та динамічно керувати процесом перемішування інформаційних даних.

Таким чином, за рахунок використання змінних параметрів що обираються відповідно до значення циклового ключа вдається на кожній ітерації криптографічного перетворення інформації застосову-

вати у якості блоку MixColumn динамічно змінювані матриці мішування, у якості S-блоку динамічно змінювані матриці підстановки та динамічно змінювані параметри циклічного зсуву, що дає змогу гнучко змінювати параметри криптографічної обробки та динамічно керувати процесом перемішування інформаційних даних.

Джерела інформації:

1. National Institute of Standards and Technology, "FIPS-46-3: Data Encryption Standard." Oct. 1999. Available at <http://csrc.nist.gov/publications/fips/>

2. National Institute of Standards and Technology, "FIPS-197: Advanced Encryption Standard." Nov. 2001. Available at <http://csrc.nist.gov/publications/fips/>

3. Білецький А.Я., Білецький О.А., Кузнецов О.О., Сергієнко Р.В. Пат. UA 27584 U, МКІ (2006) G09C 1/00. Спосіб криптографічного перетворення інформації. // Пат. UA 27584 U, МКІ (2006) G09C 1/00. - №u200706237; За-явл. 05.06.2007; Опубл. 12.11.2007, Бюл. №18, 2007р. -4с.

Зразок формули винаходу

Формула винаходу

Спосіб визначення суми двох точок еліптичної кривої над двійковим розширеним полем у проєктивних координатах, який полягає у виконанні процедури додавання двох точок, що використовує послідовну дію пристроїв "МНОЖЕННЯ", "ПІДНЕСЕННЯ ДО КВАДРАТА" та "ДОДАВАННЯ" елементів двійкового розширеного поля, згідно з алгоритмом додавання точок, а під час обчислення суми двох точок проєктивні координати і відрізняється додаванням тимчасових змінних, що зберігаються у відповідних пристроях, та виконанням над ними послідовної дії пристроїв "МНОЖЕННЯ", "ПІДНЕСЕННЯ ДО КВАДРАТА" та "ДОДАВАННЯ" елементів двійкового розширеного поля.

Автори-заявники: Король О.Г., Євсєєв С.П.

Зразок реферату

Реферат

1. Об'єкт винаходу: спосіб визначення суми двох точок еліптичної кривої над двійковим розширеним полем у проєктивних координатах.

2. Галузь застосування: автоматика й обчислювальна техніка, системи криптографічного захисту інформації для розширення їх можливостей.

3. Суть винаходу: виконання процедури додавання двох точок, яка використовує послідовну дію пристроїв "МНОЖЕННЯ", "ПІДНЕСЕННЯ ДО КВАДРАТА" та "ДОДАВАННЯ" елементів двійкового розширеного поля, згідно з алгоритмом додавання точок у проєктивних координатах із додатковим унесенням тимчасових змінних, що зберігаються у відповідних пристроях, та виконанням над ними послідовної дії пристроїв "МНОЖЕННЯ", "ПІДНЕСЕННЯ ДО КВАДРАТА" та "ДОДАВАННЯ" елементів двійкового розширеного поля.

5. Технічний результат: запропонований спосіб за рахунок додаткового внесення тимчасових змінних, які зберігаються у відповідних пристроях, та виконанням над ними послідовної дії "МНОЖЕННЯ", "ПІДНЕСЕННЯ ДО КВАДРАТА" та "ДОДАВАННЯ" дозволяє зменшити кількість виконуваних операцій із елементами двійкового розширеного поля.

Автори-заявники: Король О.Г., Євсєєв С.П.

Зміст

Вступ.....	3
Змістовий модуль 1. Основи патентного права	6
Практичне заняття 1. Правила складання і подання заявки на винахід та корисну модель	6
Практичне заняття 2. Здійснення формальної експертизи за тематикою заявки на винахід	28
Практичне заняття 3. Здійснення пошуку нормативно-правових актів щодо підтвердження права інтелектуальної власності на винахід. Програма для ЕОМ – особливий об'єкт авторського права. Захист прав на програмне забезпечення.....	31
Змістовий модуль 2. Основи міжнародного патентного права.....	36
Практичне заняття 4. Правове регулювання електронного цифрового підпису. Запровадження програм в господарський обіг	36
Практичне заняття 5. Засоби індивідуалізації	44
Теми для обговорення.....	60
Рекомендована література.....	64
Додатки.....	65

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Методичні рекомендації
до практичних занять
із навчальної дисципліни
"ОСНОВИ ПАТЕНТОЗНАВСТВА"
для студентів спеціальності
"Інформаційні управляючі системи
та технології"
всіх форм навчання**

Укладачі: **Євсеєв** Сергій Петрович
Король Ольга Григорівна

Відповідальний за випуск *Пономаренко В. С.*

Редактор *Доценко О. Г.*

Коректор *Міхно В. В.*

План 2015 р. Поз. № 62.

Підп. до друку 21.12.2015 р. Формат 60 x 90 1/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 4,75. Обл.-вид. арк. 5,94. Тираж 50. Зам. № 250.

Видавець і виготівник – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Леніна, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*